

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1882.

24:e årgången

1:a häft.

Innehåll:

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

ORIGINALOMSLAG SAKNAS

I. "De, som göra bot, blifva yngre."

Där trött vid lifvets hårda strid
Re'n mången yngling dignar neder,
Och hjärtat mist sin barnafrid,
Jag honom då besinna beder:
Där synd gör gammal och tung,
Bot gör ung.

Där karske män så snart uppgifvas
För vägens mödor och besvär,
Af glädjens mod ej mera lifvas,
Till dem ett hälsans ord jag bär:
Där synd gjort gammal och tung,
Bot gör ung.

Föll snö i själ med snö i håren,
Trycks sinnet ned likt lutad kropp,
Och har försinat ädla tåren,
Dock är ej ute än allt hopp:
Där synd gjort gammal och tung,
Bot gör ung.

Ty öppnar sig, lik blommans krona
 För solens blick, i ärlig bot
 Din slutna själ; och Gud vill skona,
 Fast feg du föll vid stormens hot:
 Den synd gjort gammal och tung,
     Bot gör ung.

I bot din sorgsna själ du vänder
 Till Gud, din sol, en blick att få,
 Nytt lif hans kärleks ljus dig tänder,
 Att upp du skall föryngrad stå.
 Den synd gjort gammal och tung,
     Bot gör ung.

Ja, alla, som på Herren bida,
 Ny kraft de få mot världens ve,
 Af årens börda icke lida,
 Som örnars flykt sin färd de se.
 Där synd gör gammal och tung,
     Bot gör ung.

Alc. A.

2. Ännu något om "det moraliska och det estetiska intresset".

I vår uppsats med anledning af Amanda Kerfstedts berättelse, *Synd*, och professor Estlanders kritik af densamma (6:e häftet 23 årg.) omnämnde vi i not en artikel i *Revue des deux Mondes*, hvilken behandlar den gamla frågan om förhållandet emellan det sköna och det goda, ur såsom vi tro delvis nya och märkliga synpunkter. Artikeln synes framkallad af den engelska s. k. utvecklingsfilosofiens konst-teori, hvilken af systemets grundläggare, Herbert Spencer, först uttalad, nyligen blifvit af estetiska förf., bland dem *Grant Allen*, utförligt formulerad och i sjelfständiga arbeten framställd.

Nämnda teori sammanfaller med en Kants och en Schillers, i det att den betraktar konsten såsom en lek, och framställer det skönas begrepp såsom helt skiljdt från begreppet om det nyttiga. I den ofvannämnda uppsatsen, under öfverskrift: »*Le plaisir du beau et le plaisir du jeu*», underkastas nu denna teori en kritisk granskning. Förf., M. Guyeau, nöjer sig dock ej med en blott kritik, utan framlägger i bredd dermed sin egen, delvis motsatta åsigt. För oss ter sig författarens åsigt, gent emot den Spencerska såsom den högre, främst därför att den söker enhet mellan det goda och det sköna och ställer konstens mål högt. Guyeau ser det sköna i allt, som främjar lifvet i dess helhet, *förnämligast det sedliga*. Han förutsäger att konstnjutningen, i mån af mensklighetens framåtskridande, skall kräfva allt mera *andligt* stoff, och att konsten en gång skall blifva *ett* med tillvaron.

Dessa åsikter synas oss väl värda att taga vara på, ehuru de beledsagas af en och annan vågad slutledning, som vi icke rätt förstå. Huru som helst gifver afhandlingen en inblick i

två olika riktningar af den nutida estetisken, och läses med intresse, hvilken dera åsigten man än omfattar. Vi meddela därför här en sammanfattning af M. Guyeau's afhandling, utförd på vår begäran af en af våra medarbetare. *Red:n.*

Förf:n börjar med en erinran att flera, äfven hvarandra motsatta skolor sammanstämt deri, att man identifierat konsten med leken. En sådan uppfattning skulle dock enligt hans uppfattning, gynna ett slags dilettantism i konsten.

Enligt hvad Herbert Spencer anmärkt, beror nu all lek på ett öfverskott af kraft, som behöfver förbrukas, och består däri, att de för lifvets underhållande nödvändiga verksamhetsyttringarna eftergöras. Så förhåller det sig med de högre djurens lek — de lägre djuren leka ej — så ock med människans. I synnerhet är det kampen för tillvaron, som i leken afspeglas: tillfredsställelsen att öfvervinna en motståndare utgör det väsentliga i nästan hvarje lek — från kattens, hundens låtsade anfall, vildens stridsdans, ända upp till schackspelet och det qvicka, skämtande ordbytet i salongerna. Nöjet i leken orsakas då af den öfverflödiga kraftens användning och sysselsättande. Å andra sidan är detta det för den estetiska njutningen kännetecknande, att hon ej är bunden vid lifvets nödvändiga funktioner, att hon icke tillskyndar oss någon viss fördel. Njutningen af ljud, af färg uppstår genom en verksamhet hos blott det ena eller andra organet utan skönjbart ändamål, och däri ligger ju någon ting kontemplativt, lättjefullt, en njutning af öfverflödet. Men just denna frihet från hvarje nyttigt ändamål utgör det skönas på en gång underlägsenhet och öfverlägsenhet i förhållande till det goda och gör den estetiska verksamheten till en den mest oegennyttiga. Likväl, ehuru konsten ej har någon afsigt att tjena lifvet omedelbart, bidrager hon dock till dess fullständiga utveckling: den trötthet, som framkallats däraf, att något

organ arbetat mera än andra, öfvervinnes, då i konstens lek det ojämnas arbete, till hvilket våra organ tvungits, utjämnas, motväges och godtgöres.

Mot dessa åsigter, hvilka dock erkännas delvis innehålla sanning, gör M. Guyeau, efter att på nyssnämnda sätt hafva framställt dem, åtskilliga invändningar. Om all konst är lek, men icke all lek är konst, frågas: hvad är skilnaden mellan dessa båda begrepp? Enligt Grant Allen vore leken den oafsiqtliga yttringen af den aktiva förmågan, konsten åter af den receptiva, en skillnad, som synes författaren oantaglig. Fast mera betonar han, att konstnjutningen är fullt ut lika mycket aktiv som passiv. Väl innesluter i sig leken estetiska element; dock ser förf. icke i leken den estetiska verksamhetens ursprung och begynnelse. Han förebrår Spencer och Grant Allen, att de hafva gjort det till kännetecken på ett föremåls skönhet, att det skulle sakna ändamål eller åtminstone ega ett endast låtsadt, att det sköna sålunda vore det samma som det onyttiga, och att allt verkligt vore blottadt på skönhet. I stället antager förf., att hvarje nyttigt ting har sin egen skönhet, grundad i själfva dess nyttighet, efter som begreppet ändamålsenlighet nödvändigt ingår i det skönas begrepp. I det nyttiga, d. ä. enligt författaren det förnufts-enliga, finner han det skönas första orsak, dess ursprung. Grant Allen har ju själf framhållit, att t. ex. blommornas färgrikedom är dem ett medel att locka till sig insekterna, på samma sätt som man målar en fana i lifliga färger för att göra henne synlig på långt håll. Då så förhåller sig, hvarför motsätta det sköna mot det nyttiga? Detta senare begrepp innebär ju ingen ting annat än de olika delarnes ordnande till ett helt, för ett ändamål, är alltså liktydigt med ordning, harmoni, skönhet. Att vara diktadt kan ej vara ett nödvändigt vilkor för det sköna, är fast mera en brist; lifvet, verkligheten måste vara konstens rätta mål.

Men det sköna uppenbarar sig än i kroppsliga *rörelser*, än i form af *sensationer*, än i *känslor af inre beskaffenhet*.

Det första i rörelsernas skönhet är *kraft*, det andra är *harmoni, rytm, ordning*. Hvarje rörelse, hunnen till sin höjdpunkt, har att öfvervinna ett större eller mindre motstånd; däraf, enligt Spencer m. fl., före och efter detta ögonblick successiva vågrörelser, som framkalla rytmen, hvilken är ett medel för kraften att så mycket som möjligt bevara sin styrka i förhållande till motståndet, alltså en hushållning med kraften. Men för att rörelsen skall vara skön, fordras ännu en tredje egenskap, *behaget*, som enligt Spencer skulle finnas blott där, hvarest ingen ansträngning låter sig förmärkas. Att behag dock kan utvecklas äfven vid ansträngande arbete, ådagalägger M. Guyeau genom flere exempel. Den estetiska karaktären rent af ökas, enär den ansträngande rörelsen genom att sträfvä till ett mål väcker vårt intresse, och vårt förnuft tillfredsställes genom möjligheten att beräkna förhållandet mellan målets storlek och den därtill använda kraften. Ett arbete, medvetet eller omedvetet, fullföljdt med ett mindre mått af yttre ansträngning, men med dess större omsorg och skicklighet, utvecklar alltid behag, hvilket sålunda, långt ifrån att saknas vid arbetet i allmänhet, är oförenligt endast med den onyttigt bortslösade ansträngningen, den öfverdrifna. Dock kan man icke påstå, att rörelsens skönhet skulle uteslutande bestå i hushållning med kraften. I vissa fall kan detta sägas; men i andra fall hafva sådana rörelser än högre skönhet, hvilka framkallas af en vilja, som för att vinna ett mål icke räknar så noga med de använda krafterna, ja det kan till och med inträffa, att man håller för intet lemmarnes arbete, då dessa endast äro tjenande verktyg, som kunna bräckas. Det, som här väcker intresse, är viljan, som i rörelsen vinner uttryck och uppenbarar sin inre styrka.

Vid begreppet om det sköna må man icke stanna vid den blotta rörelsen, utan betrakta denna i sammanhang med den vilja, som använder kraften för ett visst ändamål. Rörelsernas skönhet är ett lån; det är på viljans och känslans område, vi måste söka hennes förklaring. På grund af vanans inflytande uttrycker hvarje särskild rörelse en viss känsla, är en yttring af själfmedvetandet, uppenbarar för oss det inre lifvet. Rörelsens skönhet är då förnämligast att söka i uttrycket, och hon förstoras i samma mon, hon för den yttre världen röjer ett mera upphöjdt, vist och sedligt lif. En rörelse, som blott uttrycker den råa styrkan, tilltalar oss icke; om det sköna endast berodde af tyngd, tal eller mått, lemnade det oss likgiltiga. Kraften, det första i rörelsen, är ju ingen ting annat än en utveckling af verksamhetsförmågan, af viljan, är sålunda en viss yttring af medvetandet, förenad med känslor af alla handa slag, t. ex. själförtroende, tillförsigt, mod. Fall förekomma, då styrkan och den råa dristigheten äro så sammanflätade med hvarandra, att man knappast kan åtskilja dem, vilden t. ex. är modig i samma mon, som han är stark. Den fysiska styrkan innesluter i sig likasom i ett frö den sedliga; om »vilja är kunna», så är det att mycket kunna det samma som att känna sig äggad att mycket vilja. Också betraktas allmänt den fysiska styrkan som en uttrycksfull sinnebild af en kraftig vilja. Man har icke utan allt skäl ansett styrkan såsom den första af dygder, källan till många andra; regelbundenheten, rytmen, rörelsens andra egenskap, betecknar viljans uthållighet, dess harmoni är ett uttryck för viljans öfverensstämmelse med sig själf; behagliga rörelser stå i mer eller mindre sammanhang med känslor af glädje och godhet, också är behaget det synliga uttrycket för en tillfredsställd vilja (glädjen), och en vilja, hogad att tillfredsställa andra (godheten). Slutligen innebär behaget alltid hängifvenhet. Därför eger den unga qvinnan, innan hon älskat, ännu icke det

högsta behaget. Till hängifvenheten sluter sig ännu en känsla hänförelsen för det sublima. Rörelser gifvas, hvilka genom sitt samband med denna känsla blifva uttryck för det högsta och rikaste sedliga lif.

När nu i en rörelse uppenbarar sig styrka i förening med behag, alltså en den kraftfullaste och på samma gång blidaste vilja, då uttrycker hon det högsta sköna. Men om sålunda rörelsen lånar sin egentliga skönhet från känslan, hvori består då känslans skönhet? I styrka, harmoni och behag, svarar förf. och låter i motsats till Spencer, som här sluter sig till Kant, äfven på känslans område skilnaden mellan det goda och det sköna bortfalla. Än de onda känslorna, hatets, hämndens, m. fl., hvilka konsten ofta framställer? Skulle de icke bevisa, att om än allt godt är skönt, dock icke allt skönt är godt? Här på svarar förf. att äfven dessa känslor äro i samma mon goda, som de äro estetiska: hämndkänslan t. ex. innesluter ju i sig något afrättskänslan, och på samma sätt förhåller det sig med de andra. Det sköna sammanfaller alltså med det goda, det sköna och goda med det för den enskilde och förslägtet gagneliga.

Men det är i synnerhet på sin lära om sensationerna, som Spencer och Grant Allen stödja sig, då de betrakta den estetiska njutningen såsom en blott lek af våra sinnen, en lek som utesluter hvarje nyttigt ändamål. För att bemöta dem äfven på detta område företager förf. en undersökning af sensationerna. Enligt Spencer o. a. beror sensationernas uppfattning af det sköna till en stor del på en intensiv och harmonisk utveckling af nervkraften, då där visar sig den största möjliga verkan i förening med den minsta möjliga möda. Äfven här skilja de engelska tänkarne mellan estetiska sensationer och sådana, hvilka omedelbart tjena lifvet. Sensationer, som hänföra sig till något särskildt af våra sinnen, kunna enligt deras åsigt vara estetiska, däremot icke sådana, som äro bundna vid hela organismen. Uppsatsens förf. vill äfven här

fasthålla samma ståndpunkt som i fråga om de estetiska rörelserna och känslorna samt söker uppvisa, att hvarje sensation kan antaga en estetisk karaktär. Han ser i nämde filosofers påstående en öfverdrift. De lifsyttningar, i hvilka organismen i sin helhet tager del, äro, menar han, icke främmande för estetiska känslor. Känna sig lefva, det är källan till konstnjutningen så väl som till hvarje annan njutning, och en sensation är estetisk, i den mån hon befordrar lifvet i det hela, först det fysiska, men sedan och förnämligast det sedliga. Exempelvis nämnas sensationerna af köld och värme: icke endast solens ljus eger skönhet, utan också hennes lifgifvande värme, som ej är annat än ljuset, förnummet af hela organismen. *Känselfinnet* gifver ständig anledning till estetiska känslor och kan härvid till stor del ersätta ögat: till bilden af en grönskande gräsmatta knyter sig t. ex. föreställningen af en viss mjukhet under våra fötter, och det välbefinnande, våra lemmar skulle känna vid att där få utsträcka sig, ökar ögats förnjöjelse. *Smakfinnets* njutningar kunna äfven vara estetiska, de hafva gifvit upphof åt en särskild lägre konst, den kulinariska. Det var mera än ett skämt, när Platon med hvarandra jämförde kokkonsten och retoriken. *Vällukten* är i sig själf poetisk, framkallar till en stor del vårdagarnes och sommarnätternas ljuflighet och spelar en stor roll i ett landskaps skönhet. De sensationer, som framför alla ordet »skön» tillkommer, äro *ögats*: Cartesius bestämde ju det sköna såsom det för våra ögon angenäma. Men skalderna, mindre systematiska än filosoferna, föredraga uttryck, som återgifva de lägre sinnena, där lifvet rör sig djupast och mest intensivt, och sådana som: bitter, balsamisk, ljum, len o. s. v. allt uttryck, som återgifva smak-, lukt- och känselfinnet. Dessutom, synsensationerna äro icke så ytliga, som de kunna förefalla, och äfven dessa hafva därför estetiskt värde. Ögat uppfattar framför allt ljus-sensa-

tioner, och nu är för lefvande varelser ljus lika oundgängligt som värme; för öfrigt äro ljusets vibrationer alltid förenade med värmets, och ögats perceptioner äro endast en särskild tillämpning af hela organismens allmänna känslighet för luftvibrationerna. Den poesi, som är fästad vid vår uppfattning af ljuset, härrör af själfva dess nödvändighet för lifvet och den starkt upplifvande verkan, det öfvar på hela vår organism. Den fröjd, vi erfara t. ex. vid en soluppgång, är vida mera än en ögats tillfredsställelse, det är med hela vår varelse vi hälsa dagens första stråle. *Hörseln*, som gifvit upphof åt de mest upphöjda konstgrenar (musiken, skaldekonsten, vältaligheten), har den omständigheten att tacka för sin höga estetiska betydelse, att ljudet, såsom det främsta medlet för de lefvande varelsernas meddelande med hvarandra, har erhållit ett slags socialt värde. De sympatetiska och sociala instinkterna ligga till grund för örats alla estetiska njutningar. Det är företrädesvis det uttrycksfulla, som förlänar välljudet dess högsta tjusning för oss, då det låter oss deltaga i andras glädje och sorg. Tonfallet, känslans omedelbara, rörande uttryck, berör oss mest estetiskt. En talares hela styrka ligger i tonfallet; likaså är detta den dramatiska konstens hufvudelement. Hvad sången beträffar, har Spencer uppvisat, det denna är endast en utveckling af tonfallet, det är människorösten, som ljuder vid lidelsens beröring. Instrumentalmusiken är åter endast en utveckling af människorösten, hårda, sträfva toner erinra oss om en vredgad stämma, milda toner väcka föreställningar om sympati, kärlek o. s. v.

Om nu hvarje sensation kan erhålla en estetisk betydelse, när och huru erhåller hon en sådan? Därvid anmärkes att man icke bör fordra allt för noggranna definitioner öfver det sköna begrepp, då de ej kunde undgå att blifva för trånga. Hvarje sensation genomgår emellertid efter hvarandra trenne moment: I det första erfar den senterande ett starkare eller svagare in-

tryck af ena eller andra slaget, men vet ännu icke, om sensationen skall blifva smärtsam eller angenäm; i nästa moment samlar sig sensationen och antager en tydlig form af smärta eller välbehag, allt efter som hon är skadlig eller nyttig. Denna sensationens karaktär hafva tyskarne kallat »tonalitet». Slutligen växer sensationen såsom en vattuvåg, utbreder sig öfver hela nervsystemet och väcker en mängd känslor och tankar, med ett ord, bemäktigar sig hela själfmedvetandet. I detta ögonblick tenderar sensationen att blifva estetisk eller anti-estetisk. Den estetiska rörelsen synes sålunda bestå i en utvidgning, ett slags sensationens återljudande genom hela vår varelse, i synnerhet vårt förstånd och vår vilja. Öfvergången från ett enstaka ljud till ett samljud, från en ensam stämma till en symfoni är analog med öfvergången från den enkla sensationen till den estetiska förnimmelsen i det hela. För öfrigt finnes en verkligt enkel sensation ej mera än en verkligt enkel ton. Då tyskarne nämt sensationens angenäma eller oangenäma karaktär tonalitet, gifver förf. namnet »timbre» åt den estetiska förbindelsen mellan angenäma känslor, några herskande, andra af samverkan framkallade, någon gång blandade med en oklart förnummen smärta, hvilken likt dissonansen höjer det helas harmoni. Det är i synnerhet till denna sensationens »timbre», det sköna måste förläggas.

Förf. har kommit till den slutsats, att det sköna i sitt frö är inneslutet i det angenäma, såsom för öfrigt äfven det goda. Men efter som det angenäma är att hänföra till det ohämmade lifvet, så finner man också i detta det skönas sanna princip. Lefva ett rikt och kraftigt lif är redan estetiskt, lefva ett intellektuelt och sedligt lif innebär det sköna bragt till sin höjd på samma gång som den yppersta njutningen. Det angenäma är den lysande kärna, hvars strålände omhölje är det sköna; hvarje del af ljusets källa sträfvar att stråla ut, och hvarje njutning sträfvar att blifva estetisk. Intet af det,

som berör allenast ett särskildt organ utan att återljuda i vårt innersta djup, förtjenar det skönas namn. Den teori, som vill med lekens njutning identifiera konstnjutningen, går, oaktadt de enstaka sanningar, hon innehåller, dock i motsatt riktning mot sanningen. Leken sysselsätter blott ett visst sinne och lemnar de öfriga oberörda; ej så konstnjutningen. Vål finnas artister, som t. ex. musicera endast med fingrarne, en mängd dilettanter, som höra endast med öronen, se endast med ögonen, döma endast efter mekaniska vanor, medan själen förblifver oberörd och irrar annanstädes. I sådant fall är konsten en lek, ett medel att öfva det ena eller andra organet utan att genombäfvä det innersta lifvet. Men hon är icke längre konst, utan konstens motsats, en blaserad dilettantism, för hvilken hvarje intryck inskränker sig till en mer eller mindre raffinerad sensation, en blott form, en flyktig fiktion, ett lekverk. Allt, som glider öfver oss, lemnar oss kalla, d. ä. allt, som icke når själfva lifvet, förblifver främmande för det sköna.

Hvad förf. har emot Spencers skönhetsbegrepp, är alltså, att detta utesluter 1:o det för lifvet *nödvändiga*, 2:o det för lifvet *nyttiga* och 3:o hvarje reelt föremål för *begär* och *egande*. Motsatsen betonas, och det skönas fulla enhet med det goda framhålles.

Då nu det sköna är endast till grad och utsträckning skildt från det angenäma, så förutser förf. en dag, då njutningen, äfven den kroppsliga, allt mer förfinad, allt mer blandad med sedliga begrepp, skall blifva allt mer estetisk, en dag, då allt angenämt skall vara skönt, all angenäm verksamhet konstnärlig. Vid den estetiska utvecklingens början är den angenäma sensationen grof, sensuel; hos djuret ingen skilnad mellan det angenäma och det sköna. Då nu människan mellan dessa båda begrepp infört en mer eller mindre konstlad skilnad, beror detta därpå, att ännu hos henne kvarstå djuriska yttringar, som ej tillhöra det skönas område, medan å andra sidan den intellektuella tillfredsställelsen medför en

alltför begränsad njutning. Men förf. förutser en tredje framåtskridandets period, då hvarje förnöjelse skall innebära, utom sensationens element, äfven tänkande och sedliga element, då slägtets sällhet framträder hos den enskilde. Då förverkligas åter det skönas och det angenämas ursprungliga enhet, det angenäma här gått upp i och försvunnit i det sköna. Konsten är då ett med tillvaron, vi fatta oupphörligt livvets harmoni, och hvarje vår glädje bär skönhetsens heliga stämpel. *)

3. Minnesrunor.

II.

Louise Sundén.**)

Louise Andreetta Sundén föddes i Stockholm d. 30 November 1832. Hennes föräldrar voro silfvervägaren i riksbanken Anders Sundén och Kristina Lovisa Tåberg. Familjen egde ett litet hus på Ragvaldsgatan der Louise nästan oafbrutet hade sitt hem från det hon föddes tills hon dog, och

*) Den svenske bearbetaren af M. Guyeau's afhandling ogillar för sin del förf:ns deri uttryckta uppfattning och har begärt att få deremot inlägga följande protest, hvilken alltså här meddelas till den kraft och verkan den kan hafva:

Den hufvudtanke, ofvanstående, refererade uppsats uttalar, är ju ingalunda att betrakta såsom splitter ny; med honom uppdyker ju en gammal, länge sedan vederlagd mening, hvilken i forna dagar omfattades af åtskillige författare, som hemtade sina förutsättningar ur Lockes filosofi. Vi finna nämligen denna mening dels hos de anglikanske moralisterna, dels hos den s. k. tyska upplysningens män. Hos dem återfinna vi talet om de sympatetiska känslorna, hos dem nämnda uppsats grundtanke, som är denna: Det sköna är det nyttiga och goda, det goda är det nyttiga, det nyttiga är det rationela. Det nyttiga blir sålunda det förnämsta. Det var ju samma åskådning, som en gång för alla blef ohjälpligt nedergjord af den store Kant. Men nu i vår realistiska tid vågar hon sig åter fram likt en fallen kämpes gengångare. Monne man ej har skäl att tillropa gengångaren:

»Rest, rest, perturbed spirit!»

***) De källskrifter, hvilka ligga till grund för denna minnesteckning och till en del ordagrant återgifvits, äro ett benäget meddeladt bref från en af den bortgångnas äldsta vänner samt årsberättelsen (1880—81) för Kongl. Seminarium och Normalskolan.

hvars inredning stod i en viss öfverensstämmelse med hennes skaplygne. Boningsrummen hade nämligen icke ett enda fönster åt gatan, och familjen lefde der sitt eget stilla lif, afskiljdt från den yttre världen. Hemmets inverkan på barnen, Louise och tvänne bröder, bestod ej i tal utan i handling. *Pligten först, nöjet sist*, var regel och rättesnöre för lifvet. Der hölls inga tal om sanningskärlek, men allt *var* sanning, der predikades ej om rättrådighet men hvarje handling *var* rättrådig. Der sparades aldrig på det nödvändiga men alltid på det öfverflödiga.

Som barn gick Louise i en af den tidens flickskolor der man sydde hela dagarna sedan läxan i katekes, biblisk historia, geografi eller svensk historia blifvit uppläst utantill. Hennes lyckligaste minnen från skolan voro de två eller tre gånger i terminen då der »*talades förstånd*», d. v. s. frågades utan bok öfver något särskildt ämne; hennes bittraste, att hon nödgades tacka skolfrun för något namnam, som enligt hvad det sades »*tuppen värpt*» åt henne, hvilket sårade hennes sanningskärlek och rättskänsla. Hvad hon lärde i denna skola, var *ihärdighet* och *ordning*.

Fadern, en olärd men intelligent man, ansåg att kunskap i ett främmande språk vore ousbärlig för en bildad menniska. Louise fick derfor onsdags och lördags eftermiddagar läsa franska för sin äldre broder, då Oldes läsöfningar lärdes utantill.

Några år efter sin konfirmation tog Louise plats som lärarinna hos en hemmansegare i Östergötland. Här märkte hon efter hand huru litet hon kunde, eller rättare huru mycket som hon *icke* kunde. Vid tjuogoett års ålder återvände hon hem, och nu gälde det för henne att vidga sitt vetande, hvilket vid hennes ålder och på den tiden icke var lätt. Snart blef hon dock dubbelt sysselsatt, i det hon i en af hufvudstadens flickpensioner på en gång gaf och tog undervisning. Det blef en tid af rastlöst arbete, om dagarne i skolan, om

qvällarne och nätterna för att förbereda de lektioner, hon skulle gifva och dem hon sjelf skulle taga.

Så tillkännagafs 1859 att några upplysta, för qvinnobildningen intresserade män, med hrr Fock och Siljeström i spetsen vore villiga att upprätta en högre »lärokurs för fruntimmer», om ett tillräckligt antal elever skulle anmälas. Efter någon tvekan å faderns sida, hvilken ansåg att hon redan hade arbete nog, ilade Louise att låta inskrifva sig. Nu uppgick för henne en lycklig tid. Dörrarna till vetandets ljusa salar stodo öppna, alla erbjödo sköna utsigter, alla lockade till inträde. Men ehuru Louise gjorde ströftåg på flera områden, valde hon snart språk-kunskapen till hufvudstudium. Det låg, säger hennes vän, en förtrollning öfver detta arbete, frivilligt som det var så väl å lärarnes som elevernas sida. Också förvarade Louise luntor af anteckningar från denna lärotid.

Det högre lärarinneseminariet var ett barn af lärokursen och tog dess bästa krafter i arf. Louise Sundén var en af de kursens elever, hvilka erbjödos att i egenskap af repetitriser få anställning vid seminariet. Grundlig, anspråkslös och stilla gjorde hon sålunda sitt inträde i den första svenska statsanstalt för qvinnoundervisning.

Efter några år kom seminariet under annan ledning. Ur den jäsning som då uppstod afsatte sig *den Schückska skolan*, med en förberedande kurs för inträde i seminarium och telegrafverket. Martin Schück hade varit en af den första lärokursens stiftare och under honom hade Louise gjort sina språkstudier. I hans läroanstalt arbetade hon nu, enligt sitt eget uttryck, »med kärlek och glädje», så länge Schück lefde. Äfven *systrarne Rossanders lärokurs* var ett rotskott af seminariet i dess första gestalt, och arbetar som bekant ännu med framgång för en högre qvinnobildning, lämpad efter naturanlag och elevernas fria val. Här undervisade Louise i modersmålet under en lång följd af år. Från 1864 var hon anställd

vid seminariet och den dermed förenade normalskolan såsom extra lärarinna i svenska språket, hvarunder hon gjorde sig särskildt känd för sin skicklighet i kriaskrifningars rättande. Äfven i fr:ne Hallströms och Åhlins skola gaf Louise Sundén undervisning, och biträdde äfven 1864—1870 verksamt i de frivilliga skolorna för arbetsklassens döttrar. Slutligen blef hon 1876 anstald som ordinarie lärarinna och klassföreståndarinna vid *normalskolan*, på hvilken hennes intresse och hennes verksamhet nu mer och mer koncentrerades. Under senare år deltog hon med värme för federationen och dess sträfvan till sedlighetens främjan.

Louise Sundén reste gerna och mycket, så i Östergötland, på vestkusten, i Jemtland, i Dalarne, m. m. Vidare hade hon besökt Paris, Kristiania, Tyskland, Finland och Danmark, det senare i sällskap med en liflig och begåfvad vännina, i syfte att lära känna folkhögskolan. Denna resa lemnade henne kanske den bästa behållningen. Här fick hon först syn på folklifvet och dess betydelse. Hennes slutna väsen öppnade sig för den hjertlighet som mötte de unga svenskorna och hvaraf äfven hon fick sin del, om ock väninnans liflighet och lätthet att meddela sig stundom skymde Louises mera tysta innerlighet. Att hon känt detta rörde sig blott en gång då hon senare, på väninnans fråga hur hon trifts med en annan reskamrat halft skämtande svarade: »Förträffligt; hon lät också mig få en plats att vara på». Det vissa är tillade vännen då hon omtalade detta drag, att Louise vann plats öfver allt der hon stannade nog länge för att man skulle hinna »få syn» på hennes värde.

Då Louise Sundén efter en kort sjukdom borttrycktes af döden i Februari 1881 begräts hon ej blott af tillgifna kamrater och elever, utan ock af talrika vänner i Stockholm och Östergötland, i Finland och Danmark, *der* särskildt af den

forna reskamraten, fröken Levetzow, den blida förf:n till »En ung Piges Historie».

Louise Sundéns lärarinne-personlighet tecknas af läroverkets rektor på ett träffande sätt: Redig och klar i tanke och ord, i besittning af ett omfattande och ordnad, ehuru mest genom sjelfstudium förvärfvadt vetande, nitisk och pligtrogen, enkel och sann, var hon väl skickad för det kall hon valt och hängifvet älskade.

Såsom ett ovanligt drag i en lärarinnehistoria må här nämnas att Louise Sundén lär hafva lemnat ett hopspardt kapital af 20,000 kronor. Oss har äfven sagts att en del af denna i qvinnobildningens tjänst samlade penning, donerats till förmån för kunskapssökande obemedlade qvinnor — en utsaga, som ehuru ännu icke offentligen styrkt, står i en allt för vacker öfverensstämmelse med den aflidnas skaplynn, för att här förbigås.

För öfrigt kan hennes minnesruna ej bättre afslutas, än med de vackra ord i hvilka Rektor Humble i den nämnda årsberättelsen sammanfattar sin teckning af den bortgångna.

Hennes lif, heter det der, var stilla och obemärkt, men fullt af värde och innehåll, fattigt på världsliga njutningar, men rikt på offrande hängifvenhet. Folkets upplysning och qvinnans bildning voro de af samtidens lifsuppgifter, som kraftigast anslogo och intresserade henne. För den förra verkade hon i någon mon, åt den senare egnade hon sina bästa krafter. I det arbete för den svenska qvinnans frigörelse från okunnighetens och ytlighetens fjättrar, som under de senare årtiondena utförts i vårt land, har Louise Sundén haft en plats i ledet, en ringa och anspråkslös, men icke dess mindre ansvarsfull och viktig: den redlige arbetarens, som gör sin plikt och aldrig sviker, trogen i det lilla för det storas skull.

4. Några drag ur modets och klädedrägtens historia.

Den moderna smakens historia af *Jacob von Falke*. Med förf:ns tillstånd öfversatt af *Alfr. Svensson*, Fil. D:r. Sthlm, A. W. Björcks förlag. Pris 3 kronor.

Bland mängden af populära arbeten öfver ämnen hörande till konsten och dess historia torde de, hvilka bära Jacob von Falkes namn och prägeln af hans lätta och fina men dock så sakrika penna intaga ett af de främsta rummen. Ett af dessa arbeten, syftande till att återinföra konsten i hemmens, för henne allt för länge stängda helgedom har i denna tidskrift varit återgifven och sedan i bokform blifvit spridd genom bokhandeln. Och vi misstaga oss säkert icke om vi påstå att detta arbete gifvit en af de första impulserna åt den välbehöfliga reform af bostadens anordning och den qvinliga konstfliten, hvilken sedan några år tillbaka hos oss pågått.

Nu har åter ett annat arbete af samma hand: »*Den moderna smakens historia*», blifvit af en skicklig öfversättare införlifvadt med vår litteratur, och vi skynda att på det varmaste anbefalla detsamma till alla de hem, der man har sinne för läsning af denna art. Arbetet är, såsom titeln antyder en framställning af den moderna smakens utveckling under de olika skedena af världshistorien, från 1400 talet då ur medeltidens skymning den nya tiden grydde. Förf:n skildrar på ett lätt och målande sätt huru denna smakens utveckling fortgått i bredd med tidsandens växlingar, under påverkan af tidshändelserna, och sjelf i sin mon påverkande dem. Och han följer denna utveckling och denna vaxelverkan på alla områden af smakens vidsträckta rike, inom de bildande konsterna och konstfliten,

bostadens anordning, trädgårdskonsten, sällskapslifvet och kläde-
dräkten, med många förklarande sidoblickar äfven på littera-
turens fält. Underhållande och lärorik ända igenom är förf:n
dock i vår tanke särskildt mästare der det gäller att grup-
pera och i sitt historiska sammanhang framhålla grundragen
af hvarje tids olika skaplynne, för att visa huru de afspegla
sig i den allmänna smaken.

Hvarken utrymme eller förmåga tillåta oss att referera
eller gifva en öfversigt af det värdefulla arbetet i dess hel-
het. Men då vi gerna önska gifva läsaren någon föreställning
om arten och värdet af dess innehåll, vilja vi utdraga och i
korthet sammanföra de spridda drag *af modets och klädedräktens*
historia, med hvilka förf:n i allmänhet börjar skildringen af hvarje
olika konstperiod, öfvertygade att denna inblick i det fängslande
arbetet måste väcka önskan att studera arbetet i dess helhet.

Slutet af 1400-talet var på alla områden en upplösnings- och
öfvergångstid. Förf:n visar huru allt står på osäkra fötter. Riddarens
sambällsställning har kommit i olag så väl uppåt som nedåt. I striden
möter honom två okända fiender: krutet och fotfolket. Kyrkan gif-
ver honom icke mera några ärorika uppdrag, qvinnan är icke mera
föremål för hans tillbedjan och lönen för hans segrar. Folkhumorn
har bemäktigat sig hela hans verld och omgestaltar den med sitt breda
klumpiga löje. Kyrkan sjunker i värde och anseende, det heliga vack-
lar, den lärde kommer ej längre med sina skolastiska spekulationer,
öfverflyglad af den frigjorda tanken och den nyfödda klassiciteten. Köp-
mannen måste söka sig väg öfver nya farvatten till okända verl-
dar. Konstidkaren har fått nytt stoff att förarbeta och nya behof att
tillfredsställa. Den simple borgaren har förlorat stöden för sitt sam-
vete och rättesnöret för sitt handlingsätt.

De sällsammaste motsägelser ligga utan minsta förbindelse vid si-
dan af hvarandra, de största kontraster sammanstöta; dårskap och vis-
dom bo i bästa sänja under samma hatt, flärd och fromhet inom sam-
ma bröst; råhet och fräckhet paras med sedesamhet, förfining och
konstlad etikett.

Vill man nu i denna splittrade verld betrakta människans yttre,
så ter sig också för ens ögon den sällsammaste bild. Modet är näm-
ligen intet annat än en yttring af den allmänna smakriktningen, ett
äkta barn af tidsanden, och bär ovilkorligen dess prägel.

Man behöfver ej mer än taga i betraktande ett kopparstick från 1470, hvilket blott framställer två personer, för att få en föreställning om det förvända i tidens mod. Teckningen föreställer ett älskande par, som i en trädgård läskar sig med vin. Ynglingen har snabelskor med långa spetsar, så trång dräkt som nöjligt, ett svall af brända och krusade blonda lockar, samt är barhalsad ända ned på skuldrorna och bararmad ända upp till armbågarna, under det att den unga damens hår är gömdt under en hufva och hela kroppen höljd i en vid, veckad klädning.

Denna totala upp- och nedvändning af nutidens bruk ger oss, så karaktäristisk den än är, blott *ett* exempel på de vexlande moderna.

Att den manliga ungdomen har mycket uringade kläder, är en tämligen allmänt herskande sed, men äfven den ärevördiga ålderdomen, som försmår den korta, trånga drägten och föredrager den långa, mörkfärgade öfverrocken, är ej alltid obenägen för samma bruk; och ofta nog ser man hvita lockar falla ned öfver aktningssvärde borgares blottade skuldror. De sprättaktige unge männen tyckte så mycket om trånga kläder, att de behöfde andras hjälp för att komma i dem, och då detta lyckligt och väl gått för sig, kände de sig besvärade och hämmade i sin gång.

Jemte snabelskor begagnades till mansdrägten ännu bjällror, ehuru detta galna mod hade sin blomstringstid något tidigare. De förnäma behängde sig med dessa bjällror, likt och olikt, på hufvud, hals och skuldror, på klädesfällan och skospetsen. Också säger ett ordspråk från denna tid: »der herrarne äro, der pingla klockorna». Betecknande är att när den förvända prydnaden bortlades af herrarne gick den öfver till narrarne. Längre varade snabelskorna. Under deras blomstringstid uppnådde spetsarne två till tre fot; vanligen voro de uppstoppade och styfva; stundom åter slängde de kring fötterna, eller uppbundos vid knäet. Ej blott sprättarne utan konungar och furstar afbildades med krona och hermelinsmantlar samt alnslånga snabelskor. Håret bars brändt i en ymnighet små oljade lockar, men ansigtet var skägglöst såsom vanligt då håret bäres långt. Hufvudbonaderna vexlade i alla tänkbara former. Ofta bar man blott ett brokigt band kring lockarna med ett smycke öfver pannan, i hvilket instuckits en lång fjäder i lodrät ställning; stundom bars två hattar på en gång, af hvilka, vid helsning, blott den ena lyftes.

Betecknande för männens smak vid denna tid är färgen. Än sammanställde man de bjärtaste färgkontraster, än uppträdde man blott i en enda färg, från hjässan till fotabjället, rödt den ena dagen, svart den andra. Än åter bar man så kallad »delad dräkt», hvilken utgjordes af blott två färger uppifrån och ned, t. ex. blått på ena sidan och gult på den andra, eller ock fördelades färgerna i geometriska former öfver hela kroppen utan minsta afseende på lemmarnes form och riktning.

Qvinnorna voro visserligen fria från dessa besynnerligheter och anlade ej den delade drägten; men de sökte icke mindre efter effekt

i färgerna och voro fullt ut lika barocka i formerna. Vi böra komma i håg, att detta just var den förnämsta perioden för den praktfulla guld- och silfverbrokaden med de storblommiga, stiliserade mönstren, den guldbroderade sammeten, tyger, hvilka vi känna till såsom de fromma och heliga qvinnornas dräkt på de gammaltyska målningarna. Det är också en egendomlighet för denna tid, att försakelsen, det djupaste lidande, den innerligaste sorg ej afhöll dessa heliga, eller fastmera deras målare, från att glädja sig åt världens tomma prål. En Magdalena, som i djupasta smärta omsluter korset, nedsjunken på knä i sin jämmer, sådan blott den tidens målare kunna uttrycka den, är klädd så praktfullt som möjligt.

1400-talets qvinnor buro dessa prakttyger, nedfallande i en stor massa från den höggördlade midjan, i rika veck kring fötterna, eller med långt släp, hvilket på denna tid, allra först vid hofven, växte ut till så väldiga dimensioner, att det måste bäras upp af tre uppvaktande damer. Denna rikedom af pösande och merendels tungt tyg återfinnes äfvenledes inom konsten, hvilken på denna tid tyckte om att omgifva de heliga qvinnornas fötter med en massa brutna veck.

Om det under denna period fans qvinnor, som höljde hela sin kropp i sådana eller enklare tyger, så gafs det äfven andra, som gingo längre i dekolletering, än det någonsin varit fallet under något tidehvarf, eller ock betäckte sig med tunna, genomskinliga tyger. Båda dessa ytterligheter kunde man, om vi få tro afbildningarna, se på en och samma fest.

Det barockaste af den kvinliga dräkten var dock hufvudbonaden. Ej sällan se vi håret helt och hållet upplöst svalla kring skuldrorna, falla ned rätt och slätt, eller i vackra, friserade lockar hållas tillsammans kring pannan af ett smalt guldband eller af ett kulört band med brokiga fjädrar. Ofta åter lägges det upp helt och hållet samt gömmes under hufvan, och för att det ej skall sticka fram någonstädes, rakas håret bort från pannan och tinningarna. Sålunda blefvo höga pannor på modet hos damerna, och af detta mod har man äfven inom konsten en återspeglning hos de heliga qvinnorna. Dock voro dessa sätt att bära håret på långt när icke de enda; alla upptänkliga slag af lockar och flåtor funnos derjämte, så många, att blott tiden före franska revolutionen kunde uttänka ett lika stort antal. Äfvenledes hade hufvorna och hattarna ej mindre vidunderliga och kolossala former. Ett slag bestod af en flere fot hög, spetsig, färgad och guldsmyckad kägla, från hvars spets en slöja föll bakåt ned till marken; andra damer buro ett slags små baretartade hufvor; andra dolde hela sitt hufvud med en grotesk byggnad af fint lärft, eller betäckte pannan, mun och haka, så att blott en obetydlig del af ansigtet blef bar. Sålunda herskade det godtyckliga och det besynnerliga på alla sätt.

Öfvergår man till tiden för *den italienska renässansens* inbrott, eller den antika andens första återuppväckande i slutet af 1300- och bör-

jan af 1400-talet, så möter man äfven här en verld af hvarandra motsägande och mot hvarandra stridande företeelser. En *helig* ifver för hedendomen brytes med den gamla klosterliga fromheten; samtalen äro uppfyllda af antikens anda, och de förnåmas och bildades seder omgestaltas af detta inflytande. Men skärskådard man människorna sjelfva hvad deras yttre beträffar, kan man för visso i drägt och toalett ej upptäcka något spår af den antika verlden. Vi möta 1400-talets barocka, pittoreska kostymer, som bilda den skarpaste motsats till grekernes och romarnes plastiska drägt, vi möta ännu medeltidens hela brokiga färgprakt och sprättaktiga fåfänga, som ej vet eller tyckes veta, hvad allvar och värdighet vilja säga.

I Tyskland sammanfölo renässansens första lifsrörelser med de största skakningar i samvetena och de djupaste ombildningsprocesser inom den politiska och vetenskapliga verlden. Det skulle varit ett underverk om ej smaken och klädedrägten burit spår af denna allmänna omstörtning. Den verld, som skildrats i det föregående, denna verld af de mest brokiga färger och former, denna verld af motsägelser i afseende på klädedrägt, denna verld af individuel smak då hvar och en kunde kläda sig efter sitt eget hufvud, försvann för visso helt och hållet. Ända till år 1520 fortgick utvecklingen af denna förändring, som i fullständighet blott kan jämföras med konststilens vid öfvergången från gotik till renässans. Det var en fullständig »reformation till hufvud och lemmar» af klädedrägten, från hjässan till fotabjället.

Något, som vid medeltidens slut visat sig mer än allt annat nödvändigt för en ny tid, var ett återvändande af tukt och goda seder. Det var också dit, tiden ville komma, såsom man bl. a. kan se deraf, att i och med det sextonde århundradet hvar och en, trots den stora oron, börjar få klart för sig hvad han vill samt sträfvar efter ett bestämdt mål. Tukt och likformighet gjorde sig gällande äfven i drägens brokiga former. Den religiösa rörelsen kunde ej få makt öfver sinnena utan att inverka på den moraliska känslan, och man kan därför år efter år iakttaga, huru de uringade kläderna läggas bort och dräkten småningom växer upp till halsen. Samtidigt härmed försvinner, och detta tämligen raskt, det narraktiga i mannens kostym; bara armar och skuldror ser man sedan 1500-talets början ej mera hos herrarne, hvarken de gamla eller de unga. Hela skaran af oräkneliga hattar och hufvor får gifva vika för en enda hufvudbonad, hvilken för män såväl som för qvinnor skulle blifva hufvudets enda betäckning, baretten. Kroppen vill ej längre fördraga den åtsittande drägens strama snäfhets, så att man formligen ser armbågar och knän tränga sig genom tyget; men lika litet kan han fördraga motsatsen, den omanliga vidden. Skägget kommer åter till heders, under det att de brända och med oljor ingnidna lockarna gifva rum för en värdigare, mera likformig behandling af håret. Öfverhufvud taget får människornas hela yttre mera manlighet, mera allvar och karaktär, något som blott var en följd af det allmänna medvetandet om, att en svår

och allvarlig tid var för handen, en tid, i hvilken mensklighetens största intressen stodo på spel.

Men fastän drägten antager en allt igenom likformig snitt och karaktär, som om ett enda mod i stor stil herskade deröfver, kan man dock ej förneka att den är ett barn af en stormig tid. Den måste därför antaga en viss prägel af vildhet, fantastik och effektsjuka, detta så mycket mera, som det var verkliga äfventyrare, hvilka gingo i spetsen för den nya modriktningen och bidrogo till att brådstört förvandla de nya drägtformerna till karrikatyrer. Vi mena landsknektarne, dessa vilda äfventyrliga sällar, som, under sitt bekymmerslösa lif blott för dagen, satte sin högsta njutning i att spela öfversittare. De lade till den för handen varande drägten sin fantastiska sprättaktighet, så att till och med den stadgade mannens och de ärbara matronornas klädsel ej kunde undandraga sig deras tillsatser.

Der drägten varit för trång, vid höfter, armbågar och knän, ristade de upp den och gånge snitten ett underlag af kulört siden. En dylik uppriktning och dylika underlag blefvo på modet och sträckte sig i ett formligt system af sällsamma teckningar öfver hela kostymen från baretten till skorna. Baretten förblef den enda hufvudbetäckningen, men man förstod att gifva den olika form och på ett fantastiskt sätt pryda den med långa fjädrar. Skorna hade redan i slutet af det femtonde århundradet förlorat sina långa spetsar; nu gingo de öfver till en annan ytterlighet och blefvo så breda framtill i tårna, att de s. k. komularna eller björntassarna, såsom man kallade dem, näppeligen föreföllo mindre egendomliga än deras föregångare. Detta oakadt förblef drägten i sina hufvudformer öfver allt densamma, men den hade bredvid sig sin förvildade, fantastiska karrikatyr.

Den konststil som följde på renässansen betecknar man som känt är, såsom *barockstilen*. Under det renässansen ledt smaken ur 1400-talets virrvarr in i en enda flodbädd, förgrenade han sig under barocktiden åter i skiljda strömningar, beroende af olika nationella förhållanden och olika mottaglighet för tidsanden, tills under senare hälften af 1600-talet den allherrsokande franska odlingen åter tvang honom till likformighet. Förf:n följer därför barockens verkningar inom olika länder, hvar emot vi måste stanna inom mera begränsade områden.

I Tyskland uppenbar sig från medlet af 1520-talet till de senare tiotalen af seklet i modet och toaletten alla de drag som tillhöra reformationstidehvarfvets karaktär och smak: det uppskrämde samvetets moraliserande tendens, det stela, tunga och öfverlastade i formerna, det klumpiga och maniererade i formgifningen, förkonstling och tillgjordhet, brist på sann natur — allt detta uppenbarar sig på det tydligaste i klädedrägt och toalett.

Denna period började visserligen strax efter midten af 1500-talet med det galnaste foster af modet, som kostymhistorien känner till, nämligen »pösdrägten», en uppfinning af landsknektarne, hvilka

förstodo konsten att till jacka och benkläder använda hundra alnar tyg, som flögo omkring dem från skuldrorna till fötterna, så att det, för att använda ett af en samtida moralpredikant användt uttryck, susade och brusade liksom då en qvarnbäck störtade ned öfver sin fördämning; men det dröjde knappast ett par årtionden, förr än den i sina former stelnande tidens inflytande också börjar visa sin verkan på den frie landsknekten. En ny anda började göra sig gällande inom krigsväsendet: systemet att inöfva soldaten medelst exercisreglementen, är ett karaktäristiskt kännemärke på denna period, som infört pedanteriet och grundlagt kälkborgerligheten. All denna pösande massa krympte nu ihop och utbyttes mot de tjocka, med blå, kli, understundom också med hvete uppstoppade valkar, hvilka det spanska modet lade kring kroppen i motsats till den tyska pösdrägten. Dylika valkar gingo rundt omkring skuldrorna, omgäfvade höfterna och låren samt föllo långt ned från bröstet i en tjock hängande eller hårdt stoppad s. k. gåsbuk, hvilket allt tog sig mycket besynnerligt ut, då man följer en sådan människofigurs konturer.

Den här dräkt blef herskande mod, och damerna ville ej vara sämre än herrarne. Äfven de lade tjocka puffar och kuddar kring skuldror och öfverarm, men för höfterna uppfunno de styfkjorteln, hvilken nu för första gången uppträder i historien. Dock var han såsom nyuppfunnen ännu tämligen oförmlig, ty från höfterna gick han rakt ut i horisontel linie alldeles som en skifva, eller också steg han till och med upp i höjden för att sedan falla ned lodrätt. Tunnan tjänade som mönster. — — — — —

Visar sig i alla dessa utväxter samma brist på ett fint och måttfullt formsinne, som tidigt röjde sig hos ornamentet, så utöfvar tidens moraliserande tendens en helt öfvermåttad inverkan på drägten. Man skulle redan i valet af färger kunna skönja denna tendens. Den kärlek till färgen, som kännetecknar 1400-talet, hvilket tyckte om att använda mycket brokiga, effektfulla och bjärt mot hvarandra afstickande färger, hade redan reformationstiden mildrat; ty med undantag af landsknektarne, undvek man då det skärande och brokiga samt sträfvade mera efter ädel enkelhet. Men reformationens framåtskridande och i synnerhet det inflytande, hon får på lifvet själf, göra sig vidare gällande i fördunklandet af färgerna: skarlakansrödt, guldgult, himmelsblått, jämte alla dylika färger undvikas nu allt mer och mer, och borgaren, hvars föredöme äfven följes af de förnäme, går klädd i mörkbrunt, mörkviolett och svart. Till och med de katolska länderna deltaga i denna färgrevolution, om ock högst ogerna samt i ringare måtto. Denna och den följande periodens talrika porträtt lära oss, att svart slutligen blifvit favoritfärgen, hvilken blott förhöjes af den hvita kragen och guldkedjorna, ja, för att göra den mörka effekten riktigt djup, använder man nu allmänt till högtidsdrägten i stället för siden eller atlas svart sammet, hvilket absorberar ljuset i stället för att reflektera det såsom de andra tygerna. Den svarta

färgen var visserligen ej ofördelaktig för porträttet, emedan all verkan nu koncentrerades på hufvudet ensamt, men i och med denna växande smak för mörk drägt försvinner dock en hel del lefnadslust, och dertill är den moraliserande tendensen skuld.

Äfven klädformernas förändring röjer samma sak. Vi hafva redan nämnt, hurusom det allt för långt drifna blottandet af armar och hals försvunnit före reformationen, samt huru klädningen så småningom växte upp till halsen. De förut bara delarna äro nu betäckta, men då samma tendens fortfarande är gällande, visar sig en sträfvan att ej blott betäcka utan om möjligt öfver allt dölja detta förderbringande kött, till och med ansigtsmasken, kommer vid denna tid på modet. Dräkten växer upp öfver halsen till hakan och öronen, och då den ej kan komma längre, undantränger den det lilla, sirligt veckade kråset och låter det svälla ut till ett tjockt, skifformigt krås, pipkragen eller ringkragen, hvarpå hufvudet ligger som Johannes' hufvud på Herodias' fat, för att begagna en bild från denna tid.

En dylik dräkt kan ej tåla att skägg och hår fritt få växa hos männen, lika litet som qvinnornas böljande lockar. Männen afstubba sitt helskägg rundt omkring samt kortklippa håret, under det att qvinnorna frisera upp det, binda ihop det under små hufvor och hattar eller börja uppfinna frisyrier, som höja sig upp från pannan likt Dianas halfmånskära. Äfven den veckade, mjuka baretten utbytes, såsom icke tidsenlig, mot de styfva, fina sidenhattarna. Sålunda herska ofvantill sirlighet och elegans, derpå följa de utstående puffarna och valkarna, under det att nedtill, åtminstone hos herrarne, benen äro betäckta med tätt åtsittande trikåer, för att med tillhjälp af prydliga skor kunna intaga alla möjliga eleganta attityder.

Dermed var man inne på det spanska modet, som under slutet af 1500-talet och början af 1600-talet blef förherrskande.

Tyskland gick i spetsen för en ny reform i syfte att gifva drägterna en ledigare, mera naturenlig prägel.

Redan före krigets början, under de första åren af 1600-talet, märka vi en sträfvan att återgifva friheten åt kroppen, som blifvit en slaf under den onaturliga beklädnaden. Det tjocka, styfva kråset faller ned, lägger sig på skuldrorna och förvandlar sig långsamt till den enkla, först stärkta och styfva, sedermera mjuka spetskragen, hvarigenom halsen åter kan röra sig fritt, och på samma gång kan det dittills kortklippta håret åter bölja ned i rika lockar. Men som långt hår och helskägg ej trifvas bra tillhammans, antager skägget form af de spetsiga knävelbårarna, sådana vi känna dem af tusentals porträtt från tretioåriga krigets tid. Jacka och benkläder kasta bort valkarna och puffarna, och ehuru väl de ännu bruka stoppas i och för krigsbruk, blifva de dock eljest, för att åstadkomma friare rörelse och göra mera pittoresk verkan, vid armar och ben uppskurna efter längden samt försedda med ett pösigt underlag af siden, fint lärft och spetsar.

Den lilla, styfva spanska hatten passar ej längre till de rika lockarna; i hans ställe träder den mjuka filthatten, som under inflytande af det vilda kriget antager hundratals fantastiska och delvis kolossala former samt smyckas med plymer, hvilka understundom bölja alnslångt ned öfver ryggen. Äfven de sirliga spanska skorna, hvilka i gröfre form börja användas i kriget, läggas bort af mannen på modet och utbytas mot de tunga, besporrade, krigiska kragstöflarna.

Qvinnorna blifva ej efter männen. De bortlägga puffarna och styfkjorteln samt visa stor benägenhet att anlägga släp. De blotta åter hals och skuldror, samt låta kragen, hvilken hos dem förvandlar sig på samma sätt som männens, sänka sig ned från haka och öron samt börja först på bröst och skuldror. Håret friseras ej längre upp utan smyckas med plymer och diadem samt får åter falla ned i lockar.

Sålunda uppstår det tretioåriga krigets fria, lediga, pittoreska dräkt, en sann glädje för kostym-målaren, och konstnärsfesternas historiska garderob. Men vi hafva ej beskrifvit henne fullständigt, om vi glömma ett tillbehör till henne, som på denna tid var mer än vanligt omtyckt, och detta är *spetsarne*.

Om spetsarna också ej uppfunnos vid slutet af 1500-talet så nådde spetsfabrikationen dock sin blomstring först vid denna tidpunkt. Deras lätthet, prydighet och finhet, den clairobseur, de åstadkomma, det mystiska behag, som ligger i deras egenskap att till hälften beslöja, till hälften förråda hvad de betäcka, tilltalade alla på det högsta, och de komma snart på modet. Till att börja med förenades de ännu med de styfva, tjocka kråsen, hvilka de kantade; sedan slöto de sig till de stärkta, med fiskben och metalltråd utspända platta kragarna, men detta var tydligen ej deras rätta plats, ty de måste själfva göras styfva och förlorade derigenom sitt förnämsta behag. Deras gyllene tid inträdde i och med den fria, pittoreska dräkten, och de skaffade sig öfver allt plats på den samma, så litet de än tycktes passa för kriget och den krigiska karaktären. De blefvo således omtyckta ej endast af damerna; männen funno lika stort behag i dem, generalen och statsmannen lika såväl som borgaren och sprätten. De kantade hattens brätten, de fladdrade kring hals och skuldror, bröst och händer, de följde efter dräktens alla fällor och sömmar, de hängde sig som rosetter vid skuldror och knän, prydde kanterna på värgehängena äfvensom skorna, ja de utfylde till och med de nedvikna kragstöfvelskaftens ofantliga vidd. Med dylika spetsbeprydda stöflar såg man vid denna tidpunkt parislejonet flanera framför Palais Royal, äfvensom krigaren på sin stridshäst störta sig in i stridstumultet. Dock hade parisaren förfinat det tyska modet.

Man skulle nästan kunna säga, att spetsarne också äro det bästa, som den tyska *lilla konsten* då för tiden frambragte, om också Tyskland ej var det egentliga sätet för spetsfabrikationen. Dessa regelbundna, stilfulla mönster, som så väl lämpa sig för tekniken, hafva

aldrig sedan dess blifvit öfverträffade, huru mycket än den tekniska sidan fulländades i finhet och färdighet.

Men ju längre kriget varade desto mer förvildades i Tyskland smaken. Strax efter kriget sågo ej heller människorna bättre ut. Håret, som sökte att täfla med den franska peruken, hängde långt och tofvigt kring hufvudet; i stället för spetskragen, som förderfvades af håret kom nu en halsduk; rocken hängde ned omkring kroppen lång och vid som en säck, utan tecken till midja — det var bondrocken, som rekryten fört med sig till regementet och hvilken nu kom på modet i den förnäma världen. Hatten hade blifvit mindre, men i stället för de pittoreska, fria linierna hade fulhet och styfhet inträdt. Det oakadt fans det tillräckligt med spetsar, guldgaloner och andra prydnader på dräkten. Hela kostymen under denna period erinrar i Tyskland om en rå bonde, som blifvit rik och kommit i förnämt sällskap.

Tidpunkten då Frankrike gjorde sig till herrskare öfver den allmänna smaken i Europa förlägges förf:n till år 1655 då en på följder rik tilldragelse timade. Detta år utnämde Ludvig XIV på en gång *fyratioåtta hofperukmakare*, en statskupp, som de öfriga hofven skyndade sig att efterhärma. Nu dröjde det blott några få år, och den väldiga *peruken*, denna tids symbol och efter hvilken hon förtjänar att få sitt namn, svingade sitt lockbanér öfver alla bildade hufvuden.

Vilja vi ha en bild, som återger andan och smaken under denna period, hvilken å ena sidan kännetecknas af absolutism och slafvisk underdånighet, å den andra af fåfänga, ihållighet, falskhet, onatur och svulst, så kunna vi ej få tag i något bättre än just *peruken*. Det egna håret, naturen, måste gifva vika, och en främling träder i dess ställe. Kolossal till sin gestalt, grotesk till utseendet, ett förhånande af den goda smaken, ett vidunder i afseende på gratie, bildar denna hårbyggnad en ram kring det släta, skägglösa ansigtet, tynger på hufvudet, hämmar den fria rörelsen samt blir trots allt detta ett allher-skande mod inom hela den bildade världen. Att den tvingade den som bar den till mera afnätta rörelser och stelare hållning, frågade man föga efter, då ju i och med peruken samma stela ceremoniel, samma långsamma, afmätta rörelser, samma sirliga *pas* å nyo fortplantades från Ludvigs hof, som på den tid då barocken och den spanska andan herskade. Till och med dansen måste sättas i harmoni med peruken, och menuetten lämpade sig också förträffligt därför; en runddans i raskt tempo skulle hafva förvandlat hela toaletten till ett vildt kaos.

Peruken dominerade helt och hållet hufvudet: hatt, skägg och halsens beklädnad måste förvandlas i öfverensstämmelse dermed. Man kan inom kostymhistorien alltid göra den iakttagelsen, att ju längre man bär håret, desto mera krymper skägget samman. Om man kronologiskt sammanställer en serie af denna tids otaliga porträtt, så kan man bäst iakttaga detta faktum på en och samma person.

Tidigare än skägget uppoffrades den välbekanta spetskragen, hvilken man såg fladdra kring skuldror, bröst och rygg på alla officerare under det stora kriget, äfvensom, ej mindre ofta, på de civile. Allongeperuken dolde honom alldeles, undantagandes på bröstet. Hvertill skulle det således tjäna att öda bort och förstöra det dyra tyget? Spetskragen krymper därför i hop till ett par små lappar, som ligga på bröstet under halsen. Dessa lappar, kallade *petits collets* (prestkragar), höra ännu i dag i några trakter till det protestantiska presterskapets ämbetsdrägt, under det man på andra håll i deras ställe till och med bibehållit det tjocka spanska kråset. Detta är ju öfverhufvud taget det sätt, hvarpå ämbetsdräkter och folkdräkter uppstå: *de äro ingenting annat än aflagda moder*. I stället för dessa små kragar förvandlades spetskragen också till en hvit halsduk, som låg kring nacken och solfjäderformigt bredde ut sig på bröstet med sina snibbar, hvilka voro besatta med spetsar.

Hatten måste också uppoffra den stora, djärfva form, han fått under kriget för peruken, detta så mycket mera som peruken var ej blott en hårklädsel utan äfven en hufvudbonad. Hatten blef mindre, styfvare samt veks upp regelbundet med tre bårder, hvarvid de långa fjädrarna förvandlade sig till en lätt plym, som gick rundt omkring bårderna. För salongen blef han så liten, att han alldeles icke passade på hufvudet utan blott kunde hållas i handen. Ännu senare, dock först under adertonde århundradet, då han ej längre hade sin plats på hufvudet utan under armen, öfvergår han till trekantig hatt.

Rocken skaffade till att börja med Ludvig XIV i hans egenskap af modets banerförare mycket omak. Krigstiden hade genom rekryterna och deras uniformering gjort, att den långa, säckformiga bondrocken, denna afkomling i rätt nedstigande led af den romerska togan, kommit på modet i stället för jackan och den spanska manteln. Denna var nu visserligen ett högst otympligt plagg för salongen och hofvet; men derigenom att man så småningom svängde in honom vid höfterna, gaf honom breda uppslag på armar och bröst, besatte honom i alla kanter med guldgaloner och garnerade honom med spetsar, broderade guldornament på honom samt prydde honom med knappar af guld, silfver och ädelstenar, gjorde man honom lämplig att användas i salongen och på hofvet. Ja, i denna gestalt var han utan tvifvel ett mycket lysande, imponerande plagg, som förträffligt passade för Ludvig XIV:s praktlystnad och lånade värdighet. Det gjorde en obestridlig effekt, hvars make på annat område blott kunde uppvisas af den samtida konsten. Jackan förvandlades till en dylik åtsittande rock, den s. k. *justaucorps*, för att längre fram åter krympa ihop till västen.

I likhet med den mjuka hatten funno de kolossala kragstöflarna ej heller någon nåd inför den förändrade smaken. De måste åter gifva vika för skor och strumpor, som tilläto sirlighet och behag i benens attityder och rörelser.

Blott en sak blef kvar efter stöflarna, och det var spetsarna, hvilka, såsom vi redan nämt, under krigstiden fylde ut de vida kragarna samt omgäfvö bårderna nedom knät. Då de här förlorade sitt fäste i och med stöflarnas försvinnande, slöto de sig rundt kring benet nedom knät. Öfverhufvud taget visar den manliga drägten lika litet som den qvinliga, att smaken för spetsar är i aftagande. De pryda hatten, förekomma på hals och bröst, sticka fram ur ärmarna såsom manschetter, följa till och med klädningens fäll och omgifva knäna, pryda handskarna, näsduken, ja till och med skorna, eller också lägga de sig i förening med rosetter kring vristen.

I ännu högre grad voro damerna i behof af spetsar; ty dessa utgjorde just den för öfrigt pompösa och tunga dräktens lätta prydnad. Den qvinliga kostymen måste till sin anda och karaktär bilda ett värdigt sidostycke till den manliga, den måste, om också i andra former, visa sig som barn af samma anda och göra heder åt Ludvig XIV:s smak.

Damen var visserligen i någon förlägenhet, huru hon skulle kunna täfla med peruken, hvilken hon ju själf ej kunde anlägga, men hon lyckades i alla fall temligen bra i att åstadkomma något i samma stil. Håret uppfästes, lockarna samlade sig ofvantill på hufvudet samt stego allt högre, tills de slutligen måste hållas upp af en ståltrådsställning och erhöllo ett terassartadt tak af spetsar. Denna konstmässiga byggnad, som efter en berömd dam vid franska hofvet blef kallad fontange, nådde en höjd af hufvudets dubbla längd och bibehöll sig mer än en mansålder på alla eleganta damers hufvuden samt utgjorde till och med, om ock i förminskad form, den brukliga borgerliga hufvudbonaden lika väl i Tyskland som i Frankrike.

Men dertill inskränkte sig ej det pompösa i den qvinliga kostymen. Styfkjorteln hade visserligen kommit ur bruk under kriget och kunde, ehuru han skulle hafva passat i stycke med den öfriga drägten, ej genast åter upptagas, då modet ej gerna gör ett språng från den ena ytterligheten till den andra; men damerna förstodo att äfven utan detta plagg åstadkomma ett lika imponant intryck. Redan sedan medeltidens början hörde allt jämt två plagg till den qvinliga toaletten, af hvilka det öfre var så tillkipt, att det undre var synligt. Vid denna tid var den öfre klädningen, roben, alldeles öppen framtill, fästes blott vid skuldrorna och öfver höfterna samt föll med uppvikta hörn i en bred, veckad massa och med väldigt släp ned till marken. Detta släp uppbars på promenaden af en tjänare, helst af en negerpojke. Det pompösa och groteska i denna företeelse förhöjdes ännu mera af tyget, hvilket merendels utgjordes af sammet, tungt, guldstickadt siden eller damast, äfvensom å andra sidan genom det mycket insvängda lifvet, från hvilket roben baktill sköt ut i en spetsig vinkel. Ty samma sträfvan, som vi redan förut i fråga om den manliga drägten sett yttra sig i insvängning af lifrocken, visar sig i ännu högre grad hos den qvinliga och ledde om också just ej till uppfin-

ningen, åtminstone till det förnyade införandet af snörlifvet. Under kriget hade lifvet gått högt upp under bröst och axlar; men nu kunde det ej blifva nog långt och smalt; skönhetssinnet kräfver nu mera ett lif, smalt som en getings. Detta var ett slag, efter hvilket den moderna världens plastiska känsla ännu i våra dagar ej kunnat hemta sig. Den linie, som den qvinliga apparitionen numera erbjöd i kontur, isynnerhet från ryggen betraktad, hade med alla sina utsprång och spetsiga vinklar ej mer något gemensamt med den menskliga gestalten. Att dess utom i följd af styfheten hos det af järn och fiskben bestående snörpansaret ett tillgjordt, stelt och kantigt sätt i kroppens vändningar och vridningar trädde i stället för den fria, behagfulla rörelsen och spänstigheten, var något, som ej kunde undvikas, då rörelsen ej längre vågformigt strömmade genom hela kroppen utan blott kunde gå för sig i de yttre lemmarna med stela och oböjliga ledgångar. Detta låg för visso i tidens anda och riktning samt ansågs för fint, förnämt och behagfullt. Till denna kroppens otymplighet kom dess utom den stela gången, hvilken föranleddes af de utomordentligt höga, spetsiga skorna, hvilka tvungo den dam, som hade dem på sig, att gå på tårna. På samma sätt som man gjorde hufvudet högre, ville man också göra sig större nedtill. Allt hvad man förstår med qvinligt behag, nämligen rörelsernas skönhet, hade helt och hållet blifvit upphäfdt och omöjliggjordt genom dessa skor.

Den mani att åstadkomma effekter samt genom kontrast förstärka en verkan, som är ett af denna tids förnämligaste karaktärdrag, framkallade för toaletten ett ganska egendomligt mod, moucherna och sunket. — — — — —

Men för att gifva en fullständig kostymbild af man och qvinna, böra vi ej glömma *färgen*. Vi erinra oss, att den andliga och politiska reaktionsperioden under barocktiden efter reformationen hade utsläckt lefnadslusten i hjärtat samt kärleken till kraftiga färger i klädedrägten. Det lif och den rörelse, det stora kriget medförde, samt måleriets uppblomstring hade till större delen låtit färgen återfå sin förra betydelse; men han hade uppträdt som äkta konstnärlig, *ej matt*, men *ej heller skarp och skrikande*. Detta senare var nu den karaktär, han antog under Ludvig XIV:s tidsålder, och derigenom kom han äfven att harmoniera med den rådande smaken. Åter märker man ett sträfvande att åstadkomma en öfverdrifvet stor effekt. Blått och rött voro Ludvigs och hans tids älsklingsfärger, men båda måste vara så kraftiga och lysande som möjligt, och med dem förenade man guld. Dessa äro visserligen grundfärger samt basis för all sann färg effekt, men vid denna tid fördelade man dem ej så fint, som t. ex. araberna i Alhambra, hvarigenom desse framkallade ett härligt skimmer, utan man stälde dem mot hvarandra utan några mjuka öfvergångar, i breda, tunga massor.

Sådan var nu den drägt, den smak i toalettväg, som åtföljer Ludvig XIV:s period, den återupplifvade barocken, *perukstilen*.

Men efter peruken följer stångpiskan, och under öfverskriften »*Rococo och stångpiska*» skildrar Falke med fin penna detta nya skede i smakutvecklingen.

Detta är ett steg, som världshistorien, den civiliserade världens kultur, tager under förra hälften af det adertonde århundradet, det är ett steg från Ludvig den fjortondes falska grandezza till *rococo*, hvars valspråk var: *vive la bagatelle!* Om vi tänka oss de båda symboler, som gifvit namn åt två perioder, så skildra vi i och med deras karaktäristik äfven tidens: å ena sidan står den ofantliga hårbyggnaden, stolt, själfmedveten och själfbelåten, uppblåst och pompös, storartad i sin onatur, samt dominerande öfver alla hufvuden — detta är i allo Ludvig den fjortondes smak. Å andra sidan se vi de storstättliga, fladdrande lockarna sammankrympta till ett sirligt bihang till puderfrisuren, urblekta från blondt till hvitt, hopbundna och gjorda styfva för att tjänstgöra tillsammans med de militäriska damaskerna, löjliga såsom småborgerlighetens anda, hvilken vid denna tid stod i sitt högsta flor, samt knappast gjorda salongsmässiga genom hårpungen eller sirliga bandrosor af siden; — detta är *rococo*s karaktär: petig, sockersöt, tillgjord, stel, onaturlig och nyckfull.

En enda tanke besjälade denna värld: nöjet, kärleken. Njutningslystnaden lyser ur alla ögon; kärleksgudar leka på de evigt leende läpparna; de betrakta oss lifslevande ur husgerådets sniderier, innantakens stuckaturer, väggarnas målningar, ur alla penselns och mejselns verk. De täcka och tjugusande *boudoir*erna, de mystiska lusthusen bakom de gröna träden, de bekväma, breda, inbjudande möblerna, qvinnornas lätta dräkter, allt andas och lefver kärlek, talar och påminner om kärlek. Det är ett lif sådant som de salige gudarnes, lätt och sorgfritt, evigt ungt och evigt gladt, obekymradt om all framtid, liksom om den dag aldrig kunde randas, då all denna fröjd och härlighet tager slut.

Pudret är ett karaktäristiskt kännetecken på *rococos*maken. Det har redan förut en gång blifvit nämndt, att blondt var perukens älskingsfärg, och då blondt hår nu var sällsyntare och dyrare, sökte man att åtminstone genom hvitt puder mildra intrycket af de mörka massorna. Detta blef nu i och med adertonde århundradets början ett allmänt, absolut herskande mod; lika godt om det var peruk eller stångpiska, svart eller blondt, eget eller falskt, håret måste helt och hållet vara hvitpudradt. På samma sätt förhöll det sig med damernas hufvuden. Samtidigt med den stora allongeperukens fall och den groteska smakens aftagande, man skulle nästan kunna säga under Ludvig den fjortondes dödsår — så noga sammanträffar allt — hade fontangens terrassformiga hår- och spetsbyggnad försvunnit från damernas hufvuden; håret hopsamlades allt trängre och trängre med små lockar, samt bildade under regentskapets tid och de första årtiondena af Ludvig den femtondes egen regering en liten, högst kaprisiös frisy, hvilken lika afgjordt och fullständigt betäcktes med det snöhvita pudret. Det

uttryck, ansigtet härigenom fick, öfverensstämmer alldeles förträffligt med tidens skaplynne. Oafsedt att pudret nästan mera än peruken gör ansigtet lika, förlänar det dem gubbålderns utmärkande kännetecken. Men dess utom voro damernas ansigten, sak samma om de voro gamla eller unga, på ett ungdomligt sätt målade i hvitt och rödt, och glansen af denna falska hudfärg förhöjdes ytterligare af mouchernas små svarta taftbitar. Sålunda fingo alla ett uttryck af ung gubbålder; och detta är just passande för ett samhälle, som skyndar sin undergång till mötes och likasom i evig ungdom sorglöst och trygt under fördomsfri njutning älskar och dansar bort tanken på dödsstunden, hvilken är så nära.

Betrakta vi vidare modesmaken, så skola vi å männens sida ej märka mycket nytt, men vi finna, att alla former förminskas, troget följande samma anda som koeffyren, samt att drägten blir sirligare, elegantare, kokettare. Benbeklädnaden blef mera åtspänd och pryddlig; den undre rocken förminskades nedifrån och uppåt samt förvandlades till en väst, den öfre kastar bort de stora uppslagen och fickorna samt minskar det tunga guldbroderiet. Äfven hvad färgerna beträffar blir drägten mera enkel. Rococon, som i allt uppträder mindre skarpt än Ludvig XIV med sin pomp, tycker ej om de fylliga och mättade färgernas starka kontraster. Han behåller förkärleken för blått och rödt, men det är ett utvaskadt ljusblått och en matt rosenfärg, hvarmed han smyckar sig; äfven gult, grönt, violett och andra färger, hvilka han använder, äro alla urblekta. Blott den, som hade dålig smak, klädde sig ännu i bjärta och kraftiga färger.

Samma anda herskar inom fruntimmersmodet, men hon kommer till andra former. Smaken för det långa och tätt åtsittande lifvet samt följlaktligen äfven för snörpansaret blir qvar, ja det tilltager, ju mera tiden aflägsnar sig från naturens väg. Men den tunga, tjocka, långt ut släpande roben, toalettens praktstycke vid Ludvig den fjortondes hof, är för vidlyftig och obeqväm för de mera lätta och fria gratier, som herskade vid regentens och Ludvig den femtondes hof. De lägga bort den utan vidare. Nu hade man bort vänta, att man åter skulle låta klädningen falla ned fritt och ledigt, så att den motsvarade tidens fria seder. Men man stod under inflytande af en onaturens anda samt kunde blott byta ut en barock dräkt mot en annan barock dräkt, hvilken dock var lättare och beqvämare. Hvad inträffade? Jo, i stället för släpet trädde *styfkjorteln*, hvilken sedan ett århundrade ej varit i bruk. Nu börjar detta märkvärdiga plaggs stora period, ett plagg, som i våra dagar för tredje gången firat sin uppståndelse.

Till att börja med uppträdde styfkjorteln mera anspråklöst; han utgjorde blott en lättnad i den för öfrigt rika och tunga kostymen. Klädningen, som var af tunt tyg samt behagligt och lätt utsirad, låg ej spänd öfver honom, utan fladdrade och pöste ut, och då man gick ut, var hon betäckt af en veckad rundskuren kappa, den s. k. *contouchen*. Tager man dertill i betraktande den lilla puderfrisuren, de

spetsiga skorna, de rika spetsarna, som fladdrade i kring, så hade den kvinliga företeelsen till inemot år 1750 något ledigt, otvunget, till och med något negligéartadt, samt för visso äfven något maniererat kokett. Men deri låg allt för mycket af det ogenerade hos skådebanans drottningar, hvilka vid denna tid började spela en stor roll i sällskapslifvet. Hofvet och stora världen ville hafva till baka sina rättigheter, och då blåste styfkjorteln upp sig efter midten af 1700-talet till den oerhörda vidd, som i våra dagar slår oss med häpnad, då vi betrakta modebilder från denna tid.

Denna klädningens ökade volym beledsagades i senare hälften af det adertonde århundradet deraf, att koeffyren åter tornade upp sig högre. Det är, som om det gamla regementet kort före sitt brådstörta fall genom revolutionen ännu en gång gör ett förtvifladt försök att arbeta sig upp till Ludvig den fjortondes imponerande värdighet och kungliga prakt.

Dock hafva vi med dessa kolossala hufvudbonader gått utvecklingens gång i förväg. Den egentliga rococon var lika så fri, naiv och naturlig, som tiden var. *Så naturlig, som tiden var* — deri ligger denna konstns egendomliga realism och egendomliga sanning. Tiden var ej naturlig, men *han rörde sig med naturlig frihet i det förvrängda och i det formella tvånget*; hans manér hade blifvit hans andra natur. Så förhåller det sig också med konsten. Rococons period är sken, lögn, skådespel och kapis. Religion, konungadöme, geni — allt har blifvit en lek. Konsten vill ej vara något annat än ett fullständigt, fullt uttömmande uttryck af tiden. Konungen leker med kronan, presten med religionen, filosofen med anden, poeten med skaldekonsten. Sålunda blef också konsten en lek och skönheten en kapis. Men lek och kapis förutsätta en viss frihet.

Följer så *upplysningstidehvarfvet*, med dess filosofi och dess politiska liberalism, och en ny förvandling försiggår med klädedrägten.

»Stürmer och Dränger» i Tyskland gå modet i förväg; långsammare men afgjordt följas de af den borgerliga världen, hvilken byråkratin tagit under sitt förmynderskap, under det att det franska hofvet och alla, som följa dess föredöme, söka upprätthålla rococons manér, om också ej i form, dock i onatur. Allt, som tänker liberalt eller är begärligt efter införandet af nyheter, vare sig i politiskt eller literärt hänseende, de revolutionära så väl som de sentimentala hufvudena, samlades under *en hatt*. Denna hatt, som snart skulle blifva ett utmärkelsetecken för folkets män och jakobinerne samt skulle lida politiska förföljelser, är våra dagars svarta cylinderhatt. Han kom vid denna tid från Amerika samt var egentligen ingenting annat än puritan- eller qväkarhatten, hvilken sympatierna för det i sin befrielsekamp inbegripna Nordamerika med ens bragte på modet hos det liberala Europa. Från samma hufvud, på hvilka denna hatt får plats, försvinna också stångpiskan och puderfrisuren samt tillika med dem den guld-

stickade, ljusa eller blommiga rocken, hvilken så småningom blef föruskad till frack. Dessa personers tendens i klädväg går ut på enkla former och enfärgad, mera mörk dräkt, om också qvåkarnes och amerikanernes svarta färg ännu ej såsom i våra dagar blifvit förvandlad till männens högtids- och galafärg. Men ännu ett inflytande gjorde sig gällande på drägten, nämligen det engelska, hvilket, med den sentimentala literaturen som medlare, bragte på modet, den s. k. *werther-drägten*, blå frack med gul väst, gula benkläder och höga stöfvelkragar. Denna kostym blef i Tyskland genom literaturen geniernas, alla literära och liberala personers dräkt samt infördes för första gången på hofvet af den unge Goethe i Weimar. Dock kostade det ännu årtionden af en revolutionär tid, innan den, med sin cylinderhatt och sina stöflar fullständigt besegrade den broderade fracken och chapeau bas'en, strumporna och skorna.

Alldeles på samma sätt började striden inom den kvinliga dräktens område, hvilken afgjordt antog en mera borgerlig och enkel karaktär; dock skulle det föra oss för långt, om vi här ville närmare skärskåda polemiken mot snörlif och styfkjortel, mot de höga koeffyrerna och de högklackade skorna. Också lyckades i själfva verket först den franska revolutionen att helt och hållet undanrödja alla dess rococons minnesmärken och kvarlevor.

Revolutionens smakriktning gick i qvasi antik anda och vidmakthölls af imperialismen. Men det var blott de klassiska formerna, som öfvergingo till den franskt-republikanska smaken, ej de gamles varma, glänsande färggifning, i hvilken ett mättadt brunt, ett glödande rött, ett briljant blått, ett saftigt grönt och ett guldkimrande gult utgöra ornamenteringens hufvudfärger. Det har redan blifvit sagdt, huru som under rocoperioden peruktidens förkärlek för kraftiga färger gått ned till urblekta och violetta färgtoner, till ljusblått och ljus rosenfärg, öfver hufvud taget till en svag kolorit. Inemot revolutionen, då under Ludvig XVI rädslan samt medvetandet af att man borde göra bot för gamla synder började göra sig gällande, då fann man till och med rococons färgsmak allt för bjärt och lefnadsglad samt lät alla färger bryta sig i matt och smutsgrått, eller också lät man, såsom t. ex. af brunt och blått, endast helt mörka, nästan i svart stötande toner gälla. Dermed börjar en färgsmak, som bibehållit sig ända till de sista reformerna och hvilken nästan uteslutande blott kände till två färger, svart och grått, den senare som färgen för negligén, den förra som den festliga glädjens färg; och dock är detta sedan gamla tider slafvarnes, de tjänande och arbetande klassernas och sorgens färger — i sanning ett dystert resultat, hvartill verdenshistorien kommit!

En må hända ännu bedröfligare figur än hans antikiserade omgifning gjorde den antikiserade republikanen själf. Den gamla rocodrägten hade, såsom vi redan sett, sedan lång tid till baka att bekämpa en farlig motståndare af engelskt-amerikanskt ursprung, som hade till sina bundsförvandter alla literära, politiska och sociala nyhets-

makare. Den gamla stångpiskan gjorde sina yttersta ansträngningar. Då hon måste lemna håret, hakade hon i sin förtviflan ännu en liten tid fast sig baktill på rockkragen; men det hjälpte ej; den nya kostymen, som, obeprydd och obroderad, uppträdde med enkel frack, cylinderhatt och stöflar, måste ovilkorligen segra i längden.

Den blef också efter något motstånd helt och hållet de franska republikanernes drägt, så litet den än harmonierade med den antikiserade omgifningen. Men det var en underlig företeelse, som nu uppstod deraf. All tidens vildhet gick öfver derpå. Cylinderhatten fick behålla sin ursprungliga skepnad, oaktadt den gamla trekantiga hatten i en förändrad form, hvilken vi känna såsom napoleons hatten, stälde sig gent emot honom, i synnerhet inom armén, men han blef klumpig, oformlig likasom hoptryckt och tillbucklad. Puderfrisuren upplöstes, och håret hängde i långa stripor ned för ansigtet och nacke, likasom om det aldrig sett någon annan kam än fingrarna, eller också snoddes det utan ordning i hop på hufvudet till en s. k. *coiffure à la Titus*. Spetskråset förvandlades till en tjock, hvit duk, och tre sådana lindades om halsen, den ena öfver den andra, så att de liknade en bordduk, hvilken senare väl ock ofta fick träda i deras ställe. Fracken blef nu utbytt mot bondrocken med breda skört och en hög krage, som gick öfver öronen. Fötterna voro betäckta af klumpiga stöflar, tjocka, stora silfverringar hängde i öronen, och högra handen svängde en ofantlig knölpåk. Detta var revolutionslejoneus och sprätarnes drägt, som knappast blifvit sedd i Paris, förr än hon också dök upp i alla europeiska hufvudstäder, till och med i det militäriskt stela, stångpiskälskande Berlin. I alla fall var detta ett märkvärdigt slut på den franska elegansen och sirligheten.

Synbarligen lyckades den republikanska damverlden långt bättre än männen att åtminstone närma sin kostym till den antika dräkten. Då under direktoriet förskräckelsen lagt sig och ny lefnadslust åter vaknat, uppträdde på direktorernes baler de förnämsta och mest berömda damerna, så att säga de regerande fruarna, i tunika med vidhängande mantelartadt himation.

I själfva verket anknyter sig hela reformen inom qvinnodräkten, sådan den då ägde rum, till denna djärfva innovation, om den ock bortlade det äfventyrliga, fostren af en frivol moral och en vild tid. Qvinnogestalterna i de engelska, franska och tyska modetidningarna omkring år 1800 äro visserligen inga grekinnor eller romarinnor, men de påminna tydligt och afsigtligt om dem. Alla slags styfkyrtlar eller dylika pösande utväxter hafva försvunnit på samma gång som snörlifvet. Klädningen, som är uppgörd högt upp under bröstet, faller fullkomligt fritt ned på fötterna; frisyrerna äro tagna efter kejsartidens talrika marmorbyster, och på dem sitta diadem med antika former.

Den antikiserade smaken indrogs i imperialismens fall och rococon tog smakens rike åter i oqvald besittning, medan naturalismen eller

blomsterornamentiken tills vidare nöjde sig med andra rummet. Men den imperialistiska stilen hade varat länge nog för att afklippa det historiska bandet med föregående stilarter, den ärfda traditionen och konstskickligheten var förlorad och man kunde endast mekaniskt, på konstladt sätt arbeta sig tillbaka in i rococostilen. Dåligt på alla punkter, visade sig inflytandet häraf mest olyckligt inom det qvinliga dilettdantarbetet och klädedrägterna i början af 1800 talet. De ornament den restårerade rococon hade att bjuda på, voro andefattiga snirklar, hvilka förblefvo oförstådda, emedan de ju voro gjorda utan förstånd. Inom detta område var således smaken alldeles bortkommen under de första årtiondena af detta århundrade. Det enda, han ännu förstod sig på, emedan det öfver hufvud taget ej kräfde någon insigt, var *blomsterliebhaberiet, hvilket i sin råaste, naturalistiska gestalt med passion idkades af alla fruntimmershänder*. Men ty värr led man ock fullkomlig brist på sinne för den enda egenskapen, som höjer denna genre till en konst, nämligen *en lämplig fördelning och sammanställning af färgerna*, enär, såsom vi redan nämt, färgsinnet öfver hufvud taget gått förloradt. Dertill kom dess utom, att just den otympligaste tekniken blef omtyckt, ja uteslutande omtyckt i och för denna naturalism, nämligen broderiet på stramalj med korsstyng samt perlbroderiet.

Kasta vi en flyktig blick på toaletten, på *drägens* former, så få vi likaledes lof att beteckna *restaurationsperioden* såsom den måhända bedröfligaste och för sin skönhets skull minst afundsvärda inom hela kostymhistorien. Hade det här lyckats att åter införa styfkjorteln med allt dess tillbehör, så hade det ändå varit en lycka för den estetiska känslan; men motsatsen var för stark, för att detta skulle hafva varit möjligt. Den restaurerade bourbonismen måste efter några svaga försök att återinföra den gamla dräkten legitimeras imperialismens moder, och sålunda blef cylinderhatten och fracken vår salongsdrägt. Den nya utvecklingen anknyter sig direkte till den imperialistiska kostymen.

I början af restaurationen, vid tiden för Wiener-kongressen hade man redan fråntagit den grekiska tunikan det, hvori hennes väsende och skönhet består, det fria, lediga draperiet. Hon var åter ett plagg, som tätt och utan alla veck slöt sig kring hela kroppen ända ned till fötterna, hvilka blott kunde taga korta steg. Denna tränga säck hade åter fått ett lif, men det satt så högt upp som möjligt, och nedtill voro dess utom fötterna synliga, tvärt emot alla de begrepp, man förut haft om förnämt skick. Den utveckling, som utgick från detta lika så ofördelaktiga som löjligen och obehöfviga mod, kunde ej vara någon annan, än att kläduingen fick större vidd och längd. Den som vill följa med modjournalerna år efter år kan noga och bestämdt iakttaga gången af denna utveckling. Klädningsen pöser upp sig långsamt, får veck samt växer ned öfver fötterna. Mot slutet af fyrtio-talet hade man bort kunna hejda denna utveckling; den hade nått sitt fulla mått; men det gick här vid lag som med pojken, hvilken

skulle lära sig trolle och glömde trollformeln, så att han ej kunde blifva qvitt de andar, han frammanat. Klädningen svälde ut så öfver måttan, att *krinolin*en infann sig som nödvändig följd. Sålunda började styfkjorteln sitt tredje lefnadsstadium i historien. I sammanhang med denna utveckling står lifvets nedtvingande och afsmalnande samt snörlifvets återvändande.

Hufvudbonaden tog en väg, som var aldeles motsatt klädningens. Här hade restaurationen åter infört ett antal af de väldiga hattformer, revolutionens sista tid haft att bjuda på. Dessa försökte en tid bortåt att simma mot strömmen, men de måste år efter år förminska det kolossala brättet, hvilket till att börja med fästes upp och sedermera fälades ned; derpå försvann det helt och hållet, och återstoden af hatten vek allt jämt likformigt till baka från pannan till nacken, tills han nästan blott var ett skydd för nacken. En reaktion var således nödvändig, och då den gamla hatten ej ville föryngra sig i ny gestalt, fick han plötsligen en motståndare, som i våra dagar med sina olika variationer mot honom utkämpar en strid på lif och död.

Detta är till punkt och pricka samma historia, som striden mellan den svarta, styfva cylinderhatten.

Samtidigt med cylinderhatten kämpar *fracken* samt genomgår i egenskap af nästan hundraårig bundsförvandt samma öden, ett bevis på huru konservativt och ståndaktigt modet är. Hans motståndare är vår vanliga rock, hvilken revolutionens lejon en gång i tiden togo från bönderne. Att båda, såväl cylinderhatt som frack, slutligen skola duka under i denna strid, lider intet tvifvel.

Huru under detta interregnum inom smaken ropet på en ny stil höjdes, hur försök gjordes i olika riktningar att på historisk-kritisk grund skapa en sådan; hur man härunder »för lutter stilar» ej »kunde få rätt på stilen»; hur under tiden naturalismen växte upp till en jätte och hotade att uppsluka all konst genom att »till fullo förqväfva den återstod af känsla för former, relief och färgverkan, som ännu var kvar från bättre tider»; hur man slutligen inom viktiga smakområden upphörde att söka det sköna och nöjde sig blott man kunde skapa något nytt, allt detta skildrar förf:n i korta men kraftiga drag. Så heter det om »det glupska behovet efter något nytt», att det måste uttömma all förnuftig uppfinningsförmåga; man måste slutligen taga sin tillflykt till rent oförnuft, och dit kan man också räkna det utbyte af alla stoff, som spirade upp ur samma källa af fattigdom och utmattning. Hvarje yrkesidkare härmade den andres material och manér samt trodde sig hafva åstadkommit ett riktigt under i smakväg, om han gjort porslinskoppar, som om de vore en tunnbindares alster, glas liknande porslin, guldprydnader liknande läderremmar, järnbord af rörkäppar m. m. Inom detta område svingade sig också sockerbagaren till bildhuggare och arkitekt, i det han aldeles glömde bort *sin* smaks rike och prøfvosten.

Detta bedröfliga tillstånd kunde döljas så länge det blott hade den lokala åskådningen att hålla sig till; men vid första London-expositionen 1851 tedde det sig i hela sitt elände för hvar och en som hade ögon att se med. Bristen på enhet och ursprunglighet, efterbildningarnes karaktärslösa mångfald, och stilarnes sammanblandning; konsten utestängd från industrien, färglagarne misskända, begreppet om reliefen och känslan för linierna utdöda — allt låg för öppen dag. Det var klart att man i det stor hela ej längre visste, hvad som var skönt eller ens hvad som gjorde god effekt. Det resultat hvartill man sålunda vid Londonexpositionen kom rörande den allmänna smakens tillstånd, var säger förf:n, så mycket mer påfallande som man der hvarest man minst väntat det, nämligen i Levantens, Persiens och Indiens konst fann allt hvad man saknade i Europa.

Vi måste nu lemna åt läsaren att sjelf följa förf:n i hans öfversigt af de nya, och som han hoppas framgångsrika sträfvandena att pånyttföda den allmänna smaken, för hvilka sträfvanden England och Österrike gått i spetsen med sina storartade muséer för konstindustri och dermed förbundna högre slöjdskolor.

Hafva vi här med våra spridda utdrag af Jacob Falkes lärorika arbete kunnat bidra att göra det läst och uppskattadt i vida kretsar inom vårt land, på samma gång vi lemnat våra läsare en flygtig inblick i några skeden af klädedrägtens historia, så är vårt syfte vunnet.

---

5. Om kvinnors undervisning i ladugårdsskötsel och mejerihandtering i Finland,

(Meddeladt af sekreteraren i Kejsarliga Finska Hushållningssällskapet).

Med anledning af en hemställan från Kongl. Landtbruksakademien och det allmänna landtbruksmötet i Malmö förlidne sommar tror man sig hafva att vänta ett förslag från regeringen till den snart sammanträdande riksdagen, för inrättande

af högre mejeristiskolor. Under sådana förhållande är det af intresse att taga kännedom om huru mejeriundervisningen är ordnad i det land der den för närvarande lärers stå högst, nämligen Finland. Vi hafva derfor satt oss i beröring med en sakkunnig och för ämnet intresserad man i Finland, och af honom erhållit de läreriska upplysningar, hvilka härnedan meddelas.

För kvinnors undervisning i ladugårdsskötsel och mejerihandtering är i Finland sörjdt genom:

a) *Tolf lägre mejeriskolor*, hvari eleverna praktiskt sysselsättas med boskapens utfodring, ans och vård samt mjölkens behandling, smör- och ostberedning, hvarjemte de under vintermånaderna (November—April) 2 à 3 timmar dagligen erhålla undervisning i stil- och rättskrifning, räkning, enkel bokföring, samt husdjurs skötsel. Handaslöjd och öfriga så väl inom som utom hus förefallande sysslor, böra af eleverna, äfven då de äro lediga från ladugården och mjölkammaren, med all flit öfvas. Kursen i dessa skolor är tvåårig. För vinnande af inträde erfordras endast god frejd, sund kroppskonstitution och nödig styrka till förrättande af de arbeten, som förekomma, äfvensom kunskap i innanläsning samt ett tillräckligt utbildadt förstånd, för att kunna draga fördel af undervisningen.

b) *Lägre mejerikurser vid landtbruksinstitutet å Mustiala och Kronoborg*, med hufvudsakligen praktisk undervisning i husdjurs skötsel och mjölkhushållning. Kursen ettårig.

c) *Högre lärokurs (ettårig) vid Landtbruksinstitutet å Mustiala*. Denna högre kurs, är *gemensam för manliga och kvinnliga elever*. För vinnande af tillträde i denna kurs afläggas inträdesexamen i de förberedande kunskaper, som erfordras för begagnande af undervisningen i densamma. Bland sökande, hvilka i öfrigt innehafva jemngoda kunskaper eger den företräde, som minst ett år sysselsatt sig med mejerihandtering. Kursens omfång är enligt reglementet följande:

»1:o *Mejerilära*, omfattande

a) läran om mjölkens beståndsdelar, samt kemiske och fysikaliska egenskaper, dess förvandlingar och sjukliga förändringar;

b) läran om mjölkens användning, smör- och ostberedning, fabrikation af kondenserad mjölk, de olika mjölkhushållningsmetoderna:

c) läran om mjölkens produktion i dess beroende af utfodringen och andra fysiologiska faktorer;

d) mjölkhushållningens historia och statistik, uppställning af mejeritabeller och journaler, m. m.;

e) praktiska arbeten i mejeriet dervid eleverna bibringas grundlig färdighet i beredning af de särskilda slagen af smör och ost;

2:o. Hornboskapens och svinens anatomi, fysiologi m. m., djurförädling, samt botande af enklare sjukdomar hos sagde djur.

3:o. *Boskaps- och svinskötsel* samt *utfodringslära*.

4:o. *Läran om foderväxterna* och deras näringsvärden.

4:o. *Kemi*, organisk och oorganisk, *kemisk analys* af mjölk och mejeriprodukter.

6:o. *Fysik*.

7:o. *Fullständig bokföring vid mejerihushållning*.

Utom de lärjungar, hvilka intagas för genomgående af fullständig kurs, kunna personer, hvilka för någon tid eller i något visst ämne önska begagna sig af undervisningen vid institutet, såsom extra lärjungar derstädes emottagas till det antal Kejsarliga senaten, på förslag af institutets lärarekollegium bestämmer. Sådan extra lärjunge erhåller intet afgangsbetyg utan endast ett af direktor utfärdadt bevis öfver den tid hon uppehållit sig vid institutet samt hennes derunder ådagalagda flit och uppmärksamhet.

Till svar å enstaka förfrågningar har benäget meddelats ytterligare nedanstående uppgifter.

Den högre mejerikursen vid Mustiala har först under förlidet år kommit till stånd och öppnades d. 1 sistlidne November. Det praktiska målet för denna högre mejerikurs är,

att bilda lärare och lärarinnor för mejeriskolorna;

att utbilda teoretiskt och praktiskt kunniga mejerister för de större mejerierna, samt

att bereda landbruks eleverna vid institutet tillfälle till grundlig undervisning i mejeriväsendet, genom hvilket den finske jordbrukaren bereder sig sin förnämsta inkomst.

Arbetet i mejeriet kräver ej större kroppskrafter än att fruntimmer af den bildade klassen, som äro vana vid hushållsgöromål, godt kunna besörja detsamma*). Det tyngsta arbetet, som är att lyfta ostarne, utföres af de manliga eleverna.

De qvinliga eleverna som tills vidare mottagas vid den högre mejerikursen måste hafva genomgått fyrklassig fruntimmersskola, eller innehafva deremot svarande kunskaper.

Föreståndarinnan för mejeriet på Mustiala, en prestdotter, har 1200 mark i årslön jemte fria rum, ved och städning.

De kringresande länsmejeriskorna hafva i allmänhet 400 mark i årlig lön, fritt uppehåll under förrättningarne, samt resemedel, på hvilka de kunna något inbespara.

Lärarinnorna vid de lägre mejeriskolorna samt mejerskorna å större egendomar åtnjuta löneförmåner vexlande efter olika förhållanden.

---

*) Direktören för institutet tillägger att »för de stackars skuggväsenden, som endast sysselsatt sig med att brodera, dansa och läsa romaner är arbetet för tungt».

6. Något om hemseder och hemslöjd i svenska bygder *).

II.

Kära vän!

Det undras mig om du och L. af T. ännu hunnit samla och få form på det spridda och brokiga innehållet af mitt förra bref, eller om I redan hunnit glömma det. Det ena som det andra synes mig lika tänkbart, och jag sitter därför här litet tveksam och funderar på huru jag åter skall upptaga min berättelse. Att gå några stygn tillbaka när man alltför tvärt afklippt tråden var en regel vid den gamla slöjdundervisning, man förr i verlden mottog, sittande på en pall vid sin moders fötter. Den simpla regeln kan ha sin tillämpning äfven här; jag går därför tillbaka, sprättar upp några stygn af berättelsens tråd och tager så vid igen.

Jag behöfver då ej gå längre än till soffhörnet i det rymliga gästrummet på Buhlsjö, der medan strömmen sorlar nedanför det öppna fönstret tankarne helt naturligt återgå till hvad jag upplefvat under föregående dagar. De i sig sjelfva obetydliga händelserna gruppera sig dock icke nu enligt minnets eller anteckningsbokens ordningsföljd utan efter inre frändskap och få derigenom kanske mera betydelse, åtminstone för mig. Så ställer sig den lyckliga familjen ombord i ett visst samband med den förnöjsamma fabriks-gumman, och snickarhustrun vid Sommen med de vällingsätande pojkarne bildar ännu en länk i kedjan. Strandminnena vid Mälaren smälta delvis tillsammans med kyrkogårdsbilderna, med minnena från östgötaslätten, och med berättelserna från skärgården och beväringslägret. Deremellan skymtar vikbo-

*) Forts. från 5:te häftet, 23:dje årgången.

ländningens berättelse, en simpel arbetets och arbetarens historia, och knyter sig med motsatsernas makt tätt intill bilden af forna tiders lysande lif på Löfsta slott. Men mellan och genom allt detta spinna »de underliga sagorna» sin mörka tråd, under ett dämpadt ackompagnement af Sankeys sånger. Kommer så resan öfver Sommen och färden genom skogen, och jag är tillbaka på den punkt der jag lemnade dig, och knyter nu vid tråden af min lilla berättelse.

Buhlsjö har, som jag sist nämnde öfvergått i arf från den berömde, och för sin originalitet vidt omtalade fornforskaren och författaren, kammarjunkaren Rääf till hans yngre son. Det är tydligen en gammal gård, hvilken dock aldrig spelat rollen af herresäte. Två envånings rödfärgade byggnader med höga brutna tak, framför dem en gård, på motsatta sidan af denna ett visthus, det är allt. För öfrigt åt ena sidan skogen och strömmen med sin spång, åt den andra landsvägen, och derbortom ladugård och andra uthus, omgifna af vidsträckta gården. Ej ett spår af parterrer och terasser, berçeaues och hägnande häckar, af trädgårds- eller parkanläggningar eller något slags form af naturförsköningskonst. Att anläggaren dock haft sinne för naturskönhet derom vittnar gårdens läge i en skogslund ofvanför strömmen, bakom hvilken höjer sig en vacker skogbeklädd bergvägg. Om han sedan, af ömhet för just det vilda behaget i omgifningen, eller af bristande medel, åsidosatt all förskönande konst, det förmåler ej gårdens historia.

För mig hade emellertid stället ett eget behag, hvilket förhöjdes vid upptäckten af slingrande gångstigar, som leda än utmed bugtande vattendrag, än inåt skogen och der plötsligt stannar vid en mila eller vid randen af en liten skogs-sjö, som utbreder sin spegel djupt ned mellan höga berg, täckta med löf och barrskog. Åt andra sidan för landsvägen genom vidsträckta sädesfält, omgärdade af breda stenstängsel,

hvilka jeunte ofantliga, midt i åkrarna upplagda kubformiga »rösen» af ur jorden bruten sten, vittna om det tunga arbete och den oförtröttade ihärdighet den svenska jorden kräft och kräfver af sin odlare. Ej långt från gården låg den forna manbyggnaden, en liten ryggåstuga, kanske två sekler gammal och med så låg dörr att man ovilkorligen tänkte på visan:

Och ödmjukt man får buga

Att till mig komma in.

Mot stugans vägg stå lutade två vidunderliga menniskofigurer, huggna i trä af en konstnär på det mest naiva utvecklings-stadium, och så gamla att masken gjort tusen fåror i de vidunderliga anletena utöfver hvad bildhuggaren någonsin afsett. Af mitt värdfolk hörde jag många gamla sägner och berättelser, fästade vid olika platser och föremål, men då du kan återfinna dem dels i den förträffliga beskrifningen på Ydre af Rääf, dels ock till en del i den lilla skizzen af en jul i Ydre i en äldre årgång af Tidskrift för Hemmet, förbigår jag dem, för att i stället införa dig — i Buhlsjö väfkammare.

Här rådde några dagar efter min ankomst en otrolig flit. I en väfstol satt en bondflicka långväga ifrån och framtrollade på en gulhvit, tjock och mjuk väfnad vackra, bredare och smälare ränder med präktiga mönster i omvexlande rödt och blått garn; i en annan väfstol tillverkade en flicka från ett torp på gården handdukar med vackra bårder af samma slag; i den tredje slutligen utfördes på gulgrå linnebotten, med breda ändbårder och smala bottenränder en hängmatta af husets »innepiga». Från den ena till den andra gick undervisande och rättande min lilla följeslagerska, och allt emellanåt syntes sjelfva frun i huset vid spolrocken. Då och då öppnades dörren och en »kära mor» steg in med anhållan att få »glutta». Det blef då ett undrande och ett »fråjande» utan ända; arbetet förklarades »ohiskeligt snyggt (= vackert)», på samma

gång man menade att en »sku fell hällanst ha trott att dä' va ännu omöjeligt att väfva så granne mönster med baraste tuskaft».

Frågar du nu hvad allt detta vill säga, så får du förklaringen när jag omtalar att jag låtit min följeslagerska lära så kallad *opphemtaväf* genom Handarbetets Vänner, för att under min resa göra det vackra och enkla arbetet känt.

Förslaget att få lära för intet, blott mot vilkor att hvar i sin ordning lära ut konsten, antogs med förnöjelse, och som väfnadsslöjden i dessa trakter ännu allmänt idkas af alla något så när välbergade qvinnor, var den enkla konsten lätt lärd. Väl gick det mindre lätt för dem som voro ovana vid mönster, men när de på begäran fått »sitte för sig sjelfve och funnra» så gick det sedan bra.

Den flitigaste och fortfärdigaste väfde ett sängtäckte i rikt mönster på trenne dagar.

Alla mönstren hemtades ur »*Mönsterbok för hem och skolor*», af hvilken hvarje väfverska hemförde ett exemplar.

Under besök i bygden såg jag många väfstolar i gång, ehuru rätta tiden för denna slöjd var våren, emedan, nu som förr, bergsel och skörd, jemte annat sommararbete taga alla äfven qvinliga arbetskrafter i anspråk. Rättarehustrun vid gården, en driftig och hurtig qvinna med många barn och mycket arbete, men ett orubbligt godt lynne, hade en drällsväf i gång för egen räkning, halffinne i enkelt mönster, 8 skaft, bra väfdt. Med mera stolthet visade hon ett täcktyg, också drällsväf i det vackra fina mönster, som är gängse i hela trakten och äfven (såsom jag förr sett) längre ned åt Småland, och kallas »*dubbla rosenkransen*», i 10 skaft (?). Väfnaden, utförd med bomullsvarp och ylleinslag var till beskaffenheten förträfflig, men skämdes helt och hållet bort af de dåliga färgerna: rostgult och rosenröd anilin. En fällbeklädnad af samma hand i enklare rutmönster med öfverliggande svarta trådar på rostgul botten, var långt vackrare.

Hos mitt älskvärda, för allt vackert och nyttigt fosterländskt sträfvande varmt intresserade värdfolk, mötte jag liflig sympati för min afsigt att studera hemslöjden och hemlifvet i deras trakt. På mitt arbetsbord lades Rääfs verk öfver Ydre; förslag till utflygter i bygden uppgjordes, och några gamla, redan insamlade slöjdföremål framtogos och gjordes till utgångspunkt för samfälda med lifligt intresse bedrifna efterforskningar.

Dessa föremål utgjordes af en brudpell med halft oläsligt märke från 1700-talet, sydd med oregelbundna stygn i ett vackert regelbundet mönster på hemväfd brodérduk.

Vidare ett slags mellanspets, eller hvad Delsbofolket kallar »örngåttshufva», flätad af lärtets varptrådar, en gammal idé, som nyligen återupptagits af de tyska arbetsjournalerna.

Slutligen ett smalt så kalladt »hänklä» = handkläde, kantadt med en dylik flätning, ypperligt arbetad i helt andra konstrikare mönster än de skånska fransflätningar man ser hos Handarbetets Vänner.

Detta var vackra bevis på att den gamla bygden ännu förvarade alstren af forntida hemslöjd, och det ansågs icke omöjligt att en och annan åldring ännu hade något af den gamla konsten — särskildt den granna fransflätningen — i minne. Bud och helsningar sändes därför med gårdens arbetare i olika riktningar; husbonden beslöt att under påhelsingar hos auktionister och i gamla bondehus jaga upp hvad gammalt och märkligt som kunde finnas, och slutligen kom man öfver ens att vid kyrkan följande söndag göra vidare förfrågningar.

Söndagsmorgon sken solen klart från högblå sommarhimmel, droskan körde fram, och snart rullade vi vägen utåt, än öfver sidländta ängar, än genom susande skog, än öfver den bugtande ån vid hvars brädd något färgeri eller garfveri blifvit anlagdt, tills från en backe Sunds-sjön utbredde sin vida

skogkransade spegel, i hvilken kyrkan med skolhus och by vackert aftecknade sig. Åkande och gående kyrkfolk helsade oss antingen med en tyst åtbörd eller ett gammaldags trohjärtadt »Gudsfred!» De åkande, och de voro många, insatte sina hästar i ett präktigt stall, uppfördt såsom man sade mig, på yrkan och med understöd af gamle Rääf. Vi stego ur vagnen just som klockorna ringde samman och folket strömmade in i den rymliga kyrkan. Några minuter senare hade också vi tagit plats i herrgårdsbänken närmast koret midt för altaret. Altartaflan var af Hörberg och återgaf på mästartens vanliga trohjärtade manér en scen ur Nya Testamentet. Altarduken var prydd med något slags virkade spetsar och å altarringen syntes målade symboliska framställningar lika djerfva som fromma. Från min plats såg jag blott en af dessa målningar, i hvilken konstnären afbildat det symboliska lammet, ur hvars öppnade strupe forssar en med stark realism återgifven blodström, hvilken upptages i ett handfat af den vanliga häfdvunna formen. Bilden var på en gång plågsam att se och från min plats omöjlig att bortse ifrån. Snart tog dock gudstjensten sin början. Orgeln var bedröflig, ett faktum som ingalunda bortblandades af organistens djerfva fantasier, eller församlingens alltför sjelfständiga stämföring. Altartjensten med lof och bön och syndabekännelse, samt den vackra böndagstexten gáfvo nu, som ofta, den bästa behållningen. Då »predikstolspsalmen» sjöngs bytte vi bänk och fingo nu hela församlingen och predikanten framför oss. Den senare, helt ung och bondson från Kisa, uppläste ordentligt en välment och icke illa skrifven utläggning af texten. Någon spänd uppmärksamhet eller djupare rörelse var han dock ännu ej mäktig att väcka. Församlingen satt lugn med andäktig uppsyn, snusade ibland eller bjöd kyrkekryddor, tog sig en och annan blund, men reste sig som tända ljus och instämde mangrant och högljudt i den angifna lof-

psalmen, bugade alltid så snart Jesusnamnet nämndes, och bådo bakom hattar och psalmböcker sin tysta bön när allt var slut.

Det var länge sedan jag deltog i någon gudstjenst på landet, och i tankarne jemförande denna med hvad jag mindes från gamla tider följde jag tyst mina vänner ur kyrkan.

Här stod nu hela kyrkbacken full af folk, qvinnorna, söndagen till ära, i svarta klädningar och skira hvita hucklen, en vacker dräkt, som väl anstod gamla som unga. Männens dräkt var mörk och hade ingenting kännetecknande, mer än det att den mestadels syntes tillverkad af hemmaväfdt tyg. Flickorna stodo i hög, småpratande, fnittrande och vänskapligt knuffande hvarandra då någon från ungarflocken klef öfver och kastade ut ett eller annat lystringsord. »Kära-morarne» tycktes ha mycket att säga hvarandra, och gubbarne öfverlade, efter afhörda kungörelser, troligen om det allmänna bästa ifråga om bärgsel och skörd, medan de pådrogo sina blårandiga damrockar och ställde hästar och trillor i ordning.

Jag gick med Buhlsjö-frun omkring bland folket och fick för hennes skull min del af de vänliga hälsningarne. När vi sedan uppstigit i droskan vinkade hon till sig en ståtlig qvinna med vackra drag och grått hår under det hvita hucket. Det var enligt ortens språk »en väl-mor», ansedd och förmögen hemmansegåres hustru. Hon tillfrågades vänligt om den nygifta dottern, fick råd för en sjuk, och uppmanades att efterforska saker från gamla tider, något som hon dock fruktade var fåfängt efter som allt »gammert» missaktas nu för tiden. Ett fullkomligt motstykke till den präktiga qvinnan trädde derefter till vagnsdörren. Det var »Stafva i fattigstugan», en liten dvärgartad gumma, hvars skira huckle dock omslöt ett temligen välbehållet ansigte, ur hvilket framblickade ett par kloka ögon. Hon fick samma uppdrag som »väl-moran» och strålade af lycksalighet då samtalet slöt med en kaffebjudning till Buhlsjö en dag i följande vecka.

Under hemvägen gjorde jag några frågor om de religiösa förhållandena och om presterna i trakten.

»Om en af de senare säger församlingen, att han är en bra vinterprest», yttrade min granne.

Jag såg upp förvånad och fick förklaringen, då det tillades att han predikade mycket kort och att församlingen var glad att slippa sitta länge och frysa i den kalla kyrkan.

»Ja, men kolportörerna», anmärkte med skärpa en röst från kuskbocken, »kolportörerna och deras anhang påstå, att den presten är *död*».

Det vissa är, att han är sjuk», inföll förmedlande min granne, »och således för närvarande värd allt deltagande».

Nära kyrkan hade vi passerat skolhuset, vackert beläget i en lund af löfträd, och jag fick då veta, att det tillkommit genom den store skolhataren Rääfs försorg, hvilket ej är den enda motsägelse jag här, i den berömde mannens hemort, upptäckte mellan hans ord och hans handlingssätt. Skolan var grundad på en betydlig donation och försåg barnen med både andlig och lekamlig spis samt dessutom nattläger. På stället fanns ett slags föreständerska, eller enligt ortens språkbruk »regent», som förde spiran öfver skolungdomen, af hvilken gossar och flickor infunno sig turvis hvarannan vecka. Skolan var hittills den enda fasta och fullständiga i socknen samt undervisade 8 månader om året. I öfrigt hade man blott haft ambulera skolor med 2 à 3 månaders undervisning för olika rotar. Nu byggdes på Buhlsjö egor en småskola, och diverse andra förbättringar påtänktes, hvilket allt icke hindrade ställets egare att, trogen släggtraditionen, i ord fördöma allt hvad folkskolor hette.

Om ej grannlagenheten förbjöde att låta främmande folk »glutta» in i andras hem, skulle jag från Buhlsjö kunna ge dig en intressant interiör, om ock ej realistisk i den mening, som moderna diktare taga ordet. Du skulle här ej upptäcka

några skärande kontraster, eller sönderslitande konflikter, hvarken några utlevade eller af tygellös lefnadslust beherskade element. Du skulle se ett enkelt, men välförsett svenskt hem, hvars omgestaltande i dess nuvarande trefliga form, af mannen tillskrifves hustrun, medan hon å sin sida tillskrifver honom alla andra storverk på gården — bland annat en vacker plan att till husfruns bekvämlighet sammanbinda de båda husen med en täckt gång, en plan som dock ännu stod och vägde, medan i stället nya rymliga hus byggdes för gårdens arbetare. Vore du bland de invigde och finge med mig tillbringa dina lediga stunder på förstuvisten skulle du därför se den frodiga och lifliga matmodern esomoftast vandra fram och åter mellan köksbyggnaden, visthuset och manbyggnaden, allt medan hon pratar och dricker kaffe med sin gäst, utdelar råd och — aseptin åt sjuka, ser efter väfvarne eller affärdar en fattig med någon gåfva. Under tiden skulle du i snedt perspektiv genom två dörröppningar se herrn i huset sysselsatt vid skrifbordet med sina räkenskaper, eller höra honom vid kaffebordet mucka, likt hvar och en välbestäld svensk äkta man, öfver otillräckligheten af de ypperliga småbröden, kanske också hålla tal för underlydande med en röst så grym att man kunde varit färdig att tro honom vara en tyrann, medan han i grunden är »nokk så beskedlig», som orden föllo sig i ett af mina samspråk med en arbetare. En morgon skulle du från ditt fönster kunna se hur herrn går på jagt i sällskap med en granne, och när du sedan fullbordat din morgontoilette och lyckligt förpassat dig ned för den något halsbrytande trappan möter du, om lyckan är god, i solen på den lilla spången mellan byggnaderna, husfrun, »morgonfrisk och morgonglad» med en tjock ullgarnshärfva i vackraste skarlahan hängande öfver armen, hvilken härfva hon med en viss segerstolthet visar såsom ett alster af sin färgkonst och morgonflit.

Men som sagdt, det är ju ej tillåtet att sqvallra. Jag lemnar därför åt dig sjelf att i tankarne fullborda min interiör, och slutar för denna gång mina meddelanden, i det jag bjuder dig att framdeles osynlig deltaga i kaffekalaset på förstuvisten, då Stafva från fattighuset slår upp sin språklåda och sitt medförda bylte med de andra gummornas antiqviteter.

Esselde.

7. Nya Böcker.

Historisk litteratur.

J. R. Pallin. Hufvuddragen af allmänna historien. Lärobok för allmänna läroverkens mellanklasser efter hufvudsakligen biografisk plan. P. A. Norstedt & Söner.

Det var en ingalunda lätt uppgift att utarbete den lärobok, hvilken efter kursregleringarne af 1873 och 1875 skulle läggas till grund för undervisningen i allmän historia uti allmänna läroverkens båda »mellanklasser». Den af lektor Pallin utarbetade läroboken fylde imellertid denna uppgift på ett i det hela så förtjenstfullt sätt, att den inom kort blef vid läroverken allmänt antagen; äfven vid flickskolorna är den mycket, ja öfvervägande använd. Det har dock ibland klagats öfver, att den öfversigtliga, kompendiösa formen medfört något schematiskt samt ej lemnat tillräckligt utrymme för en mera liffull skildring af folk, händelser och personer. Man har därför kräft en mera konkret, biografisk framställning. I det arbete, som vi nu gå att anmäla, har förf. på ett i det hela ganska förtjenstfullt sätt sökt tillmötesgå äfven dessa fordringar, utan att dock bokens utrymme blifvit betydligt utvidgadt.

Boken är affattad efter en hufvudsakligen biografisk plan. Man har ibland uttalat den önskan, att den historiska läroboken borde utgöra rent af en rad af lefnadsteckningar. En sådan önskan är dock ej möjlig att uppfylla, ty om ock »det personliga är det förnämsta i historien», såsom en lärd professor nyligen sagt, så är det dock icke det *enda*. »Jag har», yttrar därför författaren med rätta i sitt företal, »ej velat drifva det biografiska framställningssättet än längre, emedan händelserna derigenom lätt lösryckas ur sitt rätta sammanhang och lärjungens sálunda af de samma får en vrångbild».

I afseende på framställningssättet är den förra läroboken nästan helt och hållet omarbetad. Det förra arbetet gaf intryck af en lärare,

som med afmätt allvar och pedagogisk precision håller sin lektion på lärorummet; i detta senare tänker man mera på den gemytliga, vänlige läraren, som, fjärran från lärorummets högtidlighet, under ferietiden samtalar med vetgiriga lärjungar. Föredraget belyses med anekdoter, karaktärsdrag, betecknande citater och »bevingade ord», alla utvalda både med takt och med måtta. Sjelf utlåter sig författaren härom: »Såsom väl behöfliga hvilopunkter för lärjungens tanke och minne har jag inflätat åtskilliga smärre skildringar och karakteristiska anekdoter, men deremot sökt undvika det endast »roande», öfvertygad som jag är, att dessa »roande» berättelser lätt draga lärjungens uppmärksamhet från det väsentliga och alstra ohåg för grundligt, allvarligt arbete».

Genom föredraget går en ton af godlynt, man skulle kunna säga »torrolig» humor. Det ger intrycket af en lärare, som är välbekant med sina elever och väl förstådd af dem. Han skrufvar sig derför ej upp till högtidlig patos eller stel vetenskaplighet, utan talar ett enkelt, men lifligt och fängslande samtalsspråk, dock lyckligtvis utan någon tillsats af det »söta» och affekterade. Vill man här något anmärka skulle man kanske kunna påstå, att det obesvärade, hemtrefliga i uttryckssättet stundom väl mycket närmar sig till hvardagsspråket, såsom då det heter, att Lucurgus »tog itu med att förbättra sederna och lefnadssättet», att det för de spartanska gossarne »vankades sträng aga», att Alcibiades gjorde »galna pojkestreck», att Marius var »rå och våldsam som en björn». De finnas nog som klandra dylikt. Anmälnaren för sin del gör det ingalunda. Vi hafva fått så mycket af det sippa, slätpolerade och väleducerade, att man gerna någon gång för ombytes skull kan få en liten skynt af ursprunglighet och naturlighet.

En och annan liten ändring och rättelse skulle kanske af fackmännen anses önskelig, utan att dock bokens användbarhet i hennes närvarande skick deraf förminsкас. Då, såsom det är att vänta, snart en ny upplaga utkommer skall tvifvelsutan den ärade författaren benäget tillmötesgå de önsknningar, som han härutinnan pröfvat berättigade och möjliga att uppfylla.

Boken är, såsom titelbladet angifver, visserligen företrädesvis ämnad för de allmänna läroverkens mellanklasser; men detta hindrar icke att hon synnerligen väl egnar sig äfven för flickskolor samt för sjelfstudium och enskild undervisning i hemmen.

Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar. Fjerde delen.

Hj. Linnströms förlag.

Då nu af detta arbete den fjerde delen, omfattande vår storhetstid från Gustaf II Adolf till Karl XII:s död, fullständigt utkommit, har med det samma den läsande allmänheten erhållit ett af de förnämsta alstren af det förlidna årets literatur.

Literärt bolagsarbete plägar i allmänhet icke slå synnerligen väl ut. Det användes i stort omfång vid utarbetandet af »Illustrerad världshistoria» samt visade dock icke blott sina fördelar utan äfven sina vanskligheter. För utarbetandet af Sveriges historia har man undvikit en del af de stötestenar, som mötte för det föregående verket. Arbetet har blifvit fördeladt på färre händer och de arbetande äro äfven i uppfattning och behandlingssätt mer öfverensstämmande med hvarandra.

Det har varit författarnes mening att åt den läsande allmänheten gifva en lättläst, tillförlitligt, på nyaste, godkända häfdavverk stödd framställning af vårt fäderneslands historia. På att gifva några nya uppslag eller framlägga resultaten af egna, sjelfständiga specialforskningar göra de inga anspråk, ehuru det väl händt, att sådant, fast undantagsvis och i mindre skala, förekommit. Endast under sådana förhållanden har det blifvit möjligt att på så kort tid få arbetet färdigt.

På den fjerde delen hafva flere författare arbetat. Gustaf Adolfs historia är skrifven af docenten *M. Weibull*, Kristinas af docenten, v. lektor *E. Carlson*, Karl XI:s och Karl XII:s af lektor *M. Höjer*. Dessutom har kapitlet om storhetstidens litteratur- och konsthistoria författats af amanuensen d:r *C. Eichhorn* och d:r *G. Göthe*. Ett stort material af tryckta källor hafva dessa författare haft att genomgå. Ensamt det dryga samlingsverket »Handlingar rörande Skandinaviens historia» kräfvor ej liten möda, helst som det måste anlitas med försigtig kritik. Fryxells arbete har i mycket kunnat tjena till ledning, i mycket också behöft suppleras, i åtskilligt beriktigas. Dessutom hafva anlitats samlingsverk, utgifna af Stjernman, Wieselgren (de la Gardieska arkivet), Kullberg (rådsprotokollen), Mankell (om svenska krigsmaktens styrka) m. fl. Härtill komma specialverk öfver enskilda regenter, händelser, tidsafdelningar och handlande personer.

För den bildade herremannaklassen synes arbetet förnämligast vara afsedt. Det bär väl ock i sjelfva verket någon prägel af en tid, då herremannaklassen söndrat sig från allmogen. Eget är, att Starbäcks stora historieverk icke citeras bland anlitade källor; det är kanske något bondevänligt, men det hade, åtminstone för Gustaf II Adolfs historia, förtjent uppmärksammas fullt ut lika mycket som Fryxell. Liksom i medeltidens historia herr Hildebrand talar jämförelsevis färdigt om Engelbrekt och Sturarne, men så mycket rymligare om biskoparne och stormännen, så skänkes ock nu vid Gusfafs Adolfs historia en jämförelsevis mindre uppmärksamhet åt det mot Danmark förda försvarskriget, i hvilket allmogen hade främsta andelen. Det hade väl annars varit ingalunda ur vägen att med en forntidsbild visa, huru ett försvarskrig, fördt inom Sveriges gränser med små hjälpmedel och med begagnande af de fördelar, som landets egen naturbeskaffenhet lemna, för vårt folk tager sig ut. Utförligare behandlas det ryska kriget. Särskildt visar förf. här, att det ej var så mycket på grund

af Gustaf Adolfs och enkedrottning Kristinas betänkligheter, som Karl Filip's tsardöme i Ryssland blef om intet, utan att anbudet efter all sannolikhet å ryssarnes sida endast var en fint för att vinna tid och således aldrig allvarligt menadt. Öfver historien om Gustaf II Adolfs förberedelser till sitt deltagande i det trettioåriga kriget meddelas här för den större allmänheten en på de nyaste arkivforskningar och utländska häfdateknare (synnerligen Droysen) stödd berättelse, hvilken man dock skulle önska hafva fått något utförligare.

Gustaf II Adolfs personlighet är med pietet tecknad. Han framstår som en fullt mensklig gestalt, inom hvilken, såsom hos oss alla, det goda och det onda förde sin kamp. Det synes imellertid, att förf. högst ogerna rör vid skuggdragen. Man behöfver dock sannerligen ej rädas därför då det gäller en sådan personlighet. Den store konungens ädla egenskaper framträda i så mycket bättre belysning, då de liksom skuggkantas af hans fel. Äfven för karakterstecknaren gäller, att

— — mörkret sjelft för allt ljus, för all bildning är vilkor,
idelt ljus och kristall gör, att man ingenting ser.

Axel Oxenstjernas storslagna tidehvarf och den snillrika, men lättsinniga och sjelfviska Kristinas historia äro af hr Carlson med lugn opartiskhet och i jämn, flärdlös stil tecknade.

Sedan hr Höjer i korthet berättat Karl X Gustafs historia, skildrar han utförligare Karl XI:s och Karl XII:s. Denna del af arbetet är också tvifvelsutän den mest intresseväckande. Vi frukta nästan, att hr Höjer icke gjort Hedvig Eleonora full rättvisa. Som ledamot i förmyndarstyrelsen visste hon dock häfda sin plats och göra sig respekterad; redan det betyder ej litet. Att hon allt igenom öfvade ett starkt och i mycket ej gagnöst inflytande på den om sin makt så ömtalige Karl XI betyder ock något. Hennes förbön för reduktionens offer gälde ofta; bekant är, huru hon, ej aldeles utan framgång, sökte göra sitt inflytande gällande till förmon för de anklagade liflänvarne. Tillvitelsen mot henne för Karl XI:s försummade uppfostran har längesen måst återtagas och framkastas icke heller af hr Höjer. Visst är väl också, att vi skulle känna oss djupt tacksamma mot den konungamoder, som åter fostrade en Karl XI åt vårt land.

För reduktionens offer visar hr H. deltagande och framhåller äfven de orättvisor, till hvilka den samma stundom ledde. Vågskålen skulle imellertid hafva vägt mera jämnt, om man vid behandlingen af de tre föregående regenternas historia med lika utförlighet, lika deltagande framhållit de våldsambeter, det rofferi, ja rent ut de attentat mot frihet och eganderätt, för hvilka allmogen var utsatt just af dessa stormän, som nu drabbades af efterräkningens nemesi. Förf. påpekar äfven, att den lifländska reduktionen ingalunda var så hård och orättvis, som man (mest i följd af Patkuls öfverdrifna deklamationer) påstått, äfvensom att man ej med rätta kan beskylla lifländska adeln för att hafva förehaft uppsrplaner mot Sverige.

För Karl XII:s historia har bland nyare arbeten Fryxells historieverk varit det, vid hvilket förf. hufvudsakligen måst fästa afseende. Han har imellertid följt det sjelfständigt och beriktigat åtskilliga miss-tag, som tillhöra det samma. Den nyutkomna sjetten delen af F. F. Carlsons historieverk såg dagen, först sedan fjerde delen af »Svensk historia fullständigt utkommit. Båda författarne hafva således här arbetat bredvid hvarandra. Carlson har ur arkiven framdragit åtskilligt nytt rörande de diplomatiska förhandlingarne, med hvilka han med en viss förkärlek sysselsätter sig. Deremot synes hr H. med större omsorg hafva begagnat de tryckta källorna vid skildringen af sjelfva händelserna. Så uppgifver han riktigt O. A. Paykull såsom befälhafvare under ett skede af saxarnes inbrott i Lifland, då Carlson oriktigt uppgifver, att Patkul vid denna tid hade befälet, och likväl citerar en af riksarkivets handlingar, hvarur denna oriktighet tydligen framgår.

Arbetet är, som vanligt, rikt försedt med illustrationer, väl valda och skickligt utförda. Att en del af dessa framställa byggnaders och orters utseende vid, en senare tid än den till hvilken de äro förlagda, torde ej böra klandras; man måste hålla sig till de afbildningar, som finnas att tillgå.

Nästan samtidigt med fjerde delens afslutande hafva äfven de påföljande vunnit sin fulländning, så att nu detta verk fullständigt presenterar sig för allmänheten.

Otto Sjögren.

8. Hvem var kortsynt?

Skizz af N.

Det var fest hos professor B.; allt hvad universitetsstaden hade af lärdom och snille var samladt der, och lifliga samtal hördes i de smakfulla ehuru enkla rummen. Här skärskådades en af de sednaste vetenskapliga uppfinningarne, der en berömd författares nyutkomna bok, och litet längre bort kritiserades en nyligen gifven konsert. Värden, en ärevördig gråhårsman, diskuterade med några äldre herrar frihandelns för och emot, under det en ung herre tycktes vilja inleda en helt annan slags handel med hans unga, vackra dotter. Men hvarför ser hon så missnöjd ut, den unga värdinnan, hvarför lyssnar hon

så själsfrånvarande på sin sentimentale kavaljer i stället för att som vanligt afspisa honom med ett muntert skämt? Hennes blick irrar oupphörligt till den grupp der föremålet för hennes missnöje, kusinen, filosofie-doktorn befinner sig. Hon visste ju att han blott för att kunna försörja sin gamla mor blifvit informator och att hans verkliga håg dref honom att fortsätta sina vetenskapliga studier och utveckla sin författartalang, en talang som hon blott af en händelse upptäckt, så hemlig höll han den. Hade hon ej just därför bedt sin far bjuda den rike grefven, som en gång yttrat till henne, att han skulle vilja hjälpa någon fattig, begåfvad studerande, och nu låtit föreställa Carl för honom. Han var då ohjelpig! stod han icke der styf och stel, med högst kärft min, och gaf tankspridda svar på grefvens ifriga frågor. Han kunde ändock vara så liflig och intresserad, blott han ville, det hade hon märkt mer än en gång vid hans samtal med henne, ehuru han oftast var fåordig. Den fine, nästan petige lille grefven, som förvånad betraktade honom, satte sig nu, i det han tydligen gjorde honom ett förslag. Hela Signes uppmärksamhet togs i anspråk för att gissa sig till hvad kusinen svarade. Hon såg huru hans ansigte fick ett lifligare, nästan vredgadt uttryck, hur han for med båda händerna genom håret, tills det såg ut som om han varit ute i blåsväder; men hvem kan måla hennes förskräckelse, då hon slutligen fick se honom sätta sig grensle på stolen och synbart sjudande af harm bemöta grefvens tilltal.

Aldrig hade hon hört honom tala på det sättet förr, och aldrig hade hon heller sett detta bittra drag kring hans mun. Nu reste sig grefven med förnäm köld i sitt uttryck, yttrade någon allmän fras och lemnade den unge doktorn att något skamfull öfver sitt utbrott draga sig tillbaka till en fönstersmyg.

Alla hennes planer voro kullkastade; och hon, som tänkt, att han skulle vara henne evigt tack skyldig för den lugnare

framtid hon velat bereda honom! Hon väntade förgäfvets, att han skulle frambära någon ursäkt för sitt tydliga förakt för hennes önsknings; men då han ej närmade sig, uppsökte hon honom sjelf.

»Carl, hvad du är kortsynt! Förstår du hvilken vacker plan du förstört? och dertill har du förargat grefven och gjort dig sjelf löjlig. Du måste ju i alla fall snart lemna din informatorsplats, eftersom gossarne skola börja skolan. Då hade det väl varit bra för dig, om du antagit grefvens förslag och fått honom till din beskyddare. Jag har alldeles missräknat mig på dig, Carl.»

»Ja, du har rätt, jag har varit kortsynt — kanske mer än du tror»; hans röst ljöd så vemodig, och den sorgsna blicken var så talande, men mörkret hindrade Signe att märka den.

»Men», fortfor han, och hans stämma ljöd bitter och sträf, »hvad rätt hade du att bygga luftslott för mig? Farväl! Innan vi nästa gång träffas skall framtiden ha utvisat, om jag var kortsynt eller ej, då jag nekade sälja min frihet och själfständighet för penningar och framgång.»

Efter nära trenne års frånvaro skulle Carl nu återvända till sin farbrors hem. Medan Signe satt i fönstersmygen och väntade, att han skulle komma, flögo hennes tankar till det förflutna, och vi följa dem. Dagen efter den fest, då hon velat skapa sin kusins öde efter sitt eget sinne, hade denne lemnat universitetsstaden för att söka en lärarebefattning vid en af de större skolorna i hufvudstaden, hvilken han också sedan fått. Hon hade hört omtalas, hur han genom sitt redbara väsen och pligtrogna arbete vunnit allas aktning, med hvilka han kommit i beröring, och hur han slutligen fått sina omfattande studier och sina förtjenster om den historiska vetenskapen så erkända, att han vunnit tidig befördran inom läroverket. Äfven som skriftställare hade han utmärkt

sig; på bordet framför henne låg ju en prydligt inbunden bok, hvaröfver hon nyss läst en fördelaktig recension. Och nu skulle han komma åter, för att triumfera öfver hennes kortsynthet!

Äfven hon sjelf hade förändrats mycket under dessa år. Hon, som förr litade så mycket på sin egen kraft och med barnsligt trots velat böja allt efter sin vilja, hade nu sjelf lärt att böja sig under Hans hand, som ser längre än något människobarn. Carls ord: »hvad rätt hade du att bygga luftslott för mig?», och den saknad hon känt efter honom, hade äfven så småningom visat henne arten af de känslor hon hyste för honom.

Ett hjertligt och muntert: »God dag, farbror, god dag, Signe!» ryckte henne upp ur dessa tankar. Utan att märkas hade Carl inträdt och en stund under tystnad betraktat dem innan han helsade. Han var sig alldeles lik, utom att det kantiga och osäkra i hans uppträdande till största delen försvunnit och lemnat rum för ett sjelfmedvetet lugn och stilla allvar, som gjorde att han såg äldre ut än han var.

Det blef eftermiddag; den gamle professorn hade fått ett besök, och de båda unga sutto ensamma vid eldbrasan. Hon kunde ej som förr gladt och obesväradt samtala med honom; under hela middagen hade hon knappt yttrat ett ord, och ofta hade hon känt Carls förvånade, sorgsna blick fäst på sig. Nu voro de äfven båda tysta, men det var en tankfull tystnad; hvar och en hade mycket att säga den andra, men ingen ville börja. Slutligen drog Signe sin stol närmare hans och sade med en röst, som hon förgäfvos bemödade sig att göra lugn.

»Jag hade orätt sista gången vi träffades, Carl, då jag sade, att du var kortsynt. Det var jag, som var det i stället, det har jag insett för länge sedan, men aldrig så klart, som i dag. Jag ville att du skulle hafva mig att tacka för något;

men det skulle blott varit för en förstörd framtid, om jag fått råda. Men i stället», tillade hon saktare, »har jag mycket att tacka *dig* för; du har, kanske utan att sjelf veta af det, lärt mig se längre in i andens verld».

Carl lutade sig framåt och sade på sitt vanliga öppna sätt:

»Tack för det du sade mig detta, Signe! Men,» fortsatte han vemodigt, »kanske du ändå anser mig kortsynt då jag berättar dig hvad jag började drömma om just vid tiden för den der festen. Jag tänkte mig visserligen en sträfsam framtid, men förljufvad deraf, att den delades af dig, Signe, då jag tänkte dig som min trogna, älskade maka».

Signe såg upp med en hastig, spörjande blick.

»Derför smärtade det mig», fortfor kusinen, »att just *du* ville tvinga mig in på en förödmjukande bana, tvinga mig att bli en partiskrifvare, som sålde sina egna åsigter, sitt innersta jag, för en betryggad ställning i lifvet. Jag ansåg då min dröm som en fantasi, som aldrig skulle få verklighet, och derfor reste jag härifrån. Men snart dök den upp igen, och hade jag framgång i mitt arbete, så var det din förtjenst; ty jag sträfvade för att visa dig att, om du än missförstått, du likväl ej misräknat dig, då du trodde att jag kunde »bli något». Och nu har jag kommit åter, Signe, för att fråga dig, om dina klara blå ögon skulle kunna bli mina och hjälpa mig att se ut i det verkliga, praktiska lifvet, der jag är oerfaren som ett barn, under det vi båda söka skåda längre in i andens verld. Säg, var jag kortsynt då jag drömde derom?»

Han såg rakt in i hennes ögon, en djup rörelse syntes i hans drag. Hon mötte hans blick, lugnt och trofast, ehuru ögonen skymdes af tårar och läpparne skälfde då hon svarade:

»Nej, det var du icke, Carl. Jag vill försöka vara dig en rätt maka, och Gud skall hjälpa mig dertill.»

9. Fiskarhustrun.

Berättelse efter ett poem af *Jaques Normand*.

I det lilla normandiska fiskläget rådde allmän glädje. Det hade signalerats att ortens fiskare, hvilka vid denna tid väntades tillbaka från långresan till Island voro i sigte; man visste att i trots af stormar, brottsjöar och oväder ingen enda båt lemnat signalerna från land obesvarade, att således ingen råkat i olycka, och folket i land fröjdade sig åt det stundande återseendet, efter så lång skiljsmessa. Der tänker man på sonen, husets kärlek och stolthet; här väntas med klappande hjerta en trolofvad, här åter en make: äntligen skall han komma i qväll och slå sig ned vid härden, taga fram de blanka slantarne han vunnit på långfärden och lägga ned dem i ullstrumpan till de gamla besparingarne, och se'n när qvällsvarden är framsatt och man samlas kring bordet med den hvita linne-duken, då kommer berättelsen om alla utståndna faror och äfventyr, till hvilka man bäfvande lyssnar medan höstvinden klagar vid de stängda fönstren.

De skola vara här redan i qväll, och hela dagen flocka sig män, qvinnor och barn längs stranden och speja utåt hafvet med ögon skärpta af kärlek och längtan. Redan ser man i fjerran den lätta båtflottan, man urskiljer de olika farkosterna: »*Le Saint-Jean! Le Saint-Paul! Le Saint-Bonaventure!* Min karl! . . . mitt barn! . . . Sjön går hög, men de kränga nästan icke alls! . . . De äro väl lastade! Helt säkert har det varit god fångst. Se hur fint de vända! — Om bara inte nordosten hinner dem så äro de vid *Fécamps* före natten, och två timmar derefter hemma vid sitt. Detta »hemma vid *sitt*, eller som det heter på franska kusten hemma »i sitt land» är ett

ord af ljuft och onämnbart behag för den barske sjömannen; det är den fasta punkt, på hvilken han samlar allt det bästa han eger af tankar och känslor medan han jagar fram för vind och våg; det är fyren, som genom frestelsens och villornas natt leder hans irrande själ i hamn.

Uppe i stugan der jag tagit mitt sommarqvarter låg jag i fönstret och såg hur folket kom och gick nere vid hamnen, och tänkte mig in i deras tankar. Då ljud plötsligt en mjuk röst i mitt öra.

»Ån middagen, kära herre! Nu är det allt bäst att vakna. Soppan står på bordet och kallnar innan ni ännu smakt den».

Det är Gervaise med det gullröda håret, den raka spånstiga växten och det vänliga ansigtet: fiskarhustrun som passade upp mig.

Hon var upprymd och på samma gång gråtmild. En blyxt flammade till ibland innerst i hennes klara ögon; blodet var i rörelse och gaf ett skiftande färgspel åt hennes hvita hy. Hon hade påtagit söndagsklädningen, med en spritt spån-gande ny halsduk och sin bästa mössa. Efter fyra långa månaders frånvaro skulle då hennes Pierre komma hem! Pierre hennes man, hennes »karl», förstås: fadren till de två små bytingarne, som kallade henne mor och som följde henne hvar hon gick, halft gömda i hennes kjortlar.

O! om ni visste hvad hon var vacker och munter och obesvärad och god att se på, den präktiga Gervaise!

Jag hade just slutat min middag då en blyxt plötsligt skar sin väg genom den inbrytande natten. En stormhvirvel med hagel slog ned öfver viken. Ovädret bröt ut med ens i fullt raseri och dref upp sjön i höga skumhöljda vågor. Ett af barnen tryckte sig tätt intill modern med stirrande blick och började skrika af förskräckelse. Gervaise bleknade.

»Se så!» utropade jag. »Tag icke så illa vid er! Det är bara en vindstöt, en by . . . Dessutom äro de ju redan i hamn.»

Med en snabb rörelse kastade hon en blick på klockan, som hängde med sina blylod på väggen: »Hvem vet?»

Stormen tog till, och hagelskuren piskade det bräckliga taket. Hon bleknade ännu mera, och jag kände att jag darrade.

En timma förgick i ångest; ännu en: Ingen kom!

Rundt om oss svepte ovädret i otämjdt raseri.

»Dröjsmålet bör ej oroa er», sade jag till den stackars hustrun. »Stormen har uppehållit dem, de hafva kanske blifvit inbjudna till värdshuset att tömma ett glas . . .

»Innan han sett mig och barnen? . . . omöjligt! . . .»

Och utan att säga ett ord vidare förblef hon stående vid fönstret och spejade ut i mörkret med dyster uppsyn.

Slutligen hördes hårda slag på porten. »Han! Det är han! utbrast hon. Men i ramen af dörrfodringen framträdde den högresta magra gestalten af fader Jean, den gamle tullbetjenten på platsen, med sänkt gevär och genomblött uniform.

»Och Pierre?» sporde Gervais doft. Tullbetjenten skrufvade sig litet brydd der han stod på tröskeln.

»Din karl! . . . Åh kan kommer väl — sjön går hög och det fördröjer dem . . .» Derpå närmade han sig mig och sade med låg röst: »Postkarlen har lemnat mig ett bref till er». Och medan Gervaise trött och sorgsen återtog sin plats vid fönstret drog den hederlige tullbetjenten mig bort i en vrå likasom för att gifva mig brefvet:

»Kommer från hamnen», mumlade han doft. »Tre båtar krosade: hela *Saint-Pauls* besättning borta . . . Pierre bland dem. Vi ha sökt kropparne . . . ingen funnit. Tala om saken för den stackars hustrun. Jag . . . ser ni . . . jag skulle inte stå ut med det.» Derpå höjde han rösten till signalhornets sträfva och dock dallrande ton, sade sitt: »God natt herre!» och försvann i stormen.

Jag var nu ensam med Gervaise och barnen, hvilka med ögonen svällande af skræck tryckte sig tätt intill modern.

Hur skulle jag afbörda mig det tunga uppdraget! Tala var grymt, tiga fegt. Jag kunde hämma sorgens inbrott för några ögonblick, men kommande och gående kunde när som helst oförvarandes röja olyckan. Å andra sidan: att vara den som krossar detta älskande hjerta, som förvandlar dess längtande glädje i tärande sorg! Sällan har pligten varit mig så tung.

Jag nalkades henne och sökte i mitt sinne en utväg att förbereda slaget, då hon hastigt med handen visade nedåt fiskläget och utbrast:

»Se! Det lyser redan hos hustru Grégoine . . . Man tänder upp hos Thérèse . . . och se der! också hos Fransiska. De ha fått hem sina karlar — det är säkert! *De* äro alltså komna! Men Pierre! . . . O! jag måste veta hvad detta vill säga!»

Hon lemnade fönstret och ville, gripen af en yrsel, störta ut.

Jag utsträckte handen och hejdade henne med en åtbörd, sägande: »Nej, nej! gå icke ut!»

Hon såg på mig, hvit i ansigtet som en död. Med vacklande steg gick hon vidare mot dörren.

»Det är då sant?»

Jag visste intet att svara och teg. Hon föll ned på en bänk. Icke ett skri, icke en klagan. De uppräckt armarne nedföllu tungt; hennes kalla händer trefvade efter barnens hufvuden, och tryckte dem sakta intill den granna halsduken, som hon påsatt för att fira sin glädjedag. Slutligen hviskade hon: »Min karl! . . . min stackars karl!»

Hur hon led, den arma hustrun, och hur väl jag insåg att allt härnere är sig likt . . . stormen utan regn lika grym som smärtan utan tårar.

Efter en stunds tystnad talade hon åter med sänkta ögonlock.

»Och båtarne syntes dock alla! Jag såg sjelf Saint-Paul i spetsen för dem alla. Han borde varit i Fécamp innan stor-

men bröt lös . . . Jag såg honom! . . . Ja, jag såg honom! »fortfor hon med stegrad liflighet. »Kära herre! de ha ljugit för er, icke sant, de ha ljugit!»

Och hon strök med den bleka handen öfver pannan, lika som för att derifrån bortjaga vansinnets stormby.

Pierre kommer igen . . . han kommer . . . på sjön . . . Jag såg Saint-Paul glida fram mot den klara himlen . . . Jag skulle känna igen henne bland tusen: Jag sydde hennes mesansegel med egen hand . . . Och Pierre skulle icke ha kommit tillbaka! . . . Hvem har sagt er det?»

Jag räddes att vansinnet skulle gripa henne, tog hennes händer och sade sakta:

»Gud skickar er i sanning en bitter pröfning, min stackars Gervaise. Men ni får fatta mod; ni får taga upp den tunga bördan och tänka på era små, som nu icke hafva någon i verlden mer än er!»

Hon tog barnen emellan sina knän, och lugnad i känslan af att ännu vara mor, ehuru ej hustru, sade hon:

»Pierre! . . . Är det då sannt! Låt mig veta allt.»

»Tre båtar ha förgåtts med man och allt . . . Saint-Paul bland dem!»

»Och de döda kropparne?»

»Ingen enda funnen, tullbetjenten Jean har sökt, och alla de andra . . .»

»Ja-visst! Men, du gode Guds död hvad de sökt illa,» inbröt en sträf stämma, medan dörren rycktes upp af en kraftig hand. »De der fördömda gloparne ha just goda ögon; och så'na ska dra' lön af staten!»

Genomblött men med ögonen flammande och ansigtet strålande under sin tjärade sydvest klef fiskaren Pierre, frisk och oskadd in ibland oss.

»Min karl!» utbrast Gervaise. »Pappa, pappa!» skreko barnen, medan rösterna qväfdes i kraftiga famntag.

Jag — ni må tro mig eller ej — jag, den simple åskådaren af hela uppträdet, jag kände det mörkna för ögonen och brusa för öronen — kort sagdt: jag svimmade.

Efter några ögonblick då jag åter uppslog ögonen, fann jag mig lutad mot Pierre och på det vänligaste vårdad af Gervaise; och medan jag småningom återhemtade mig hörde jag fiskaren säga: »Strunt! det är ju ingenting!» och derpå med ett mildt gycklande tonfall tilläga: »Parisare!»